

OOSTVLAAMSCHE

Z A N N T E N

Mededelingen van de Bond
der Oostvlaamse Folkloristen en van de
Dienst voor Folkloristische Opzoekingen

34^e Jaargang
Nr. 5 - 1959
Sept. - Okt.

DRUK. V/H AD. HOSTE, N. V
GENT

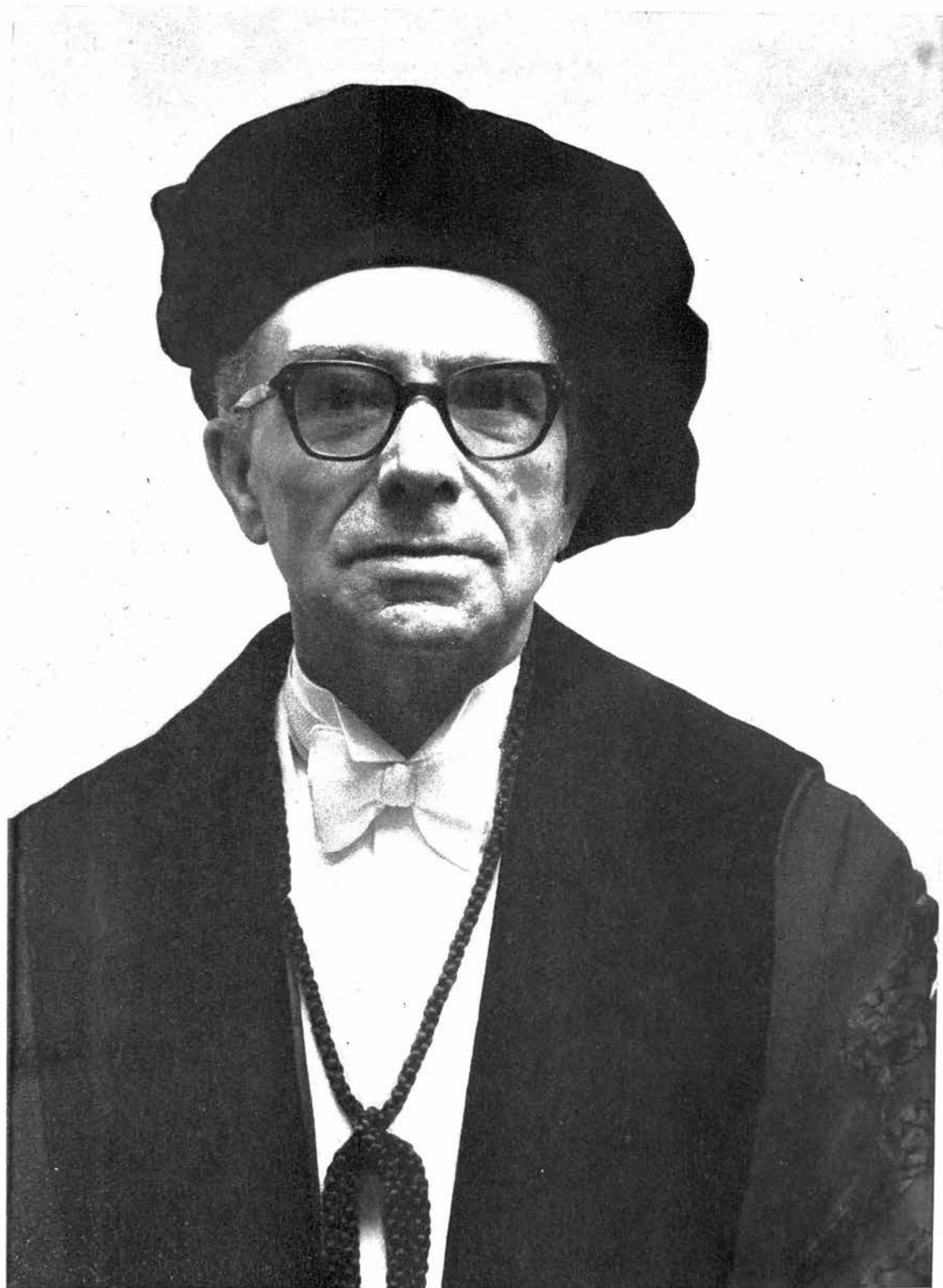
UITGAVEN VAN DE BOND.

Zijn te verkrijgen op het Sekretariaat, Oscar De Gruyterstraat, 34, Gent :

1. **Oostvlaamsche Zanten**, 11^e, 15^e, 20^e jg. (Jaarboek), 21^e, 22^e, 23^e, 24^e, 25^e, 26^e, 27^e, 28^e, 29^e, 30^e, 31^e en 33^e jg., tegen 100 F. Van de andere jgg. zijn nog enkele losse nummers te verkrijgen tegen 20 F per nummer.
2. **Herdenkingsalbum Alf. De Cock**. (Uitverkocht).
3. **Het Stroodekkersbedrijf**, door Cl. Trefois (Uitverkocht).
4. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr). Prijs : 10 fr.
5. **Lodewijk De Vriese, Bio- en Bibliographische studie**. (Uitverkocht).
6. **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mevrouw L. Bataille-Hiel. Prijs : 50 fr. gewone uitgave.
7. **De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
8. **Register op Celis Gabr. : Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land**, door Prof. F. M. Olbrechts. Prijs : 12 fr.
9. **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
10. **De Tinnepotgieterij te Gent**, door Julien Boes. (Uitverkocht).
11. **2^e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs : 36 fr.
12. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het Teerlingspel), door Emile Andelhof. Prijs : 14 fr.
13. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**, door Advokaat Jos. Vermeulen. (Uitverkocht).
14. **Galerij van Gentsche Typen**, door Emile Andelhof. (Uitverkocht).
15. **De Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es, en anderen. (Uitverkocht).
16. **Waasch Sagenboek**, door F. Van Es. Prijs : 70 fr. (65 fr. voor de leden).
17. **Jaarboek 1945 van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen**. Prijs : 100 fr.
18. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. Andelhof. Prijs : 12,50 fr.
19. **Folklore en Onderwijs**, door Lod. Hoste. Prijs : 7,50 fr.
20. **August Hendrixx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. De Coster. Prijs : 15 fr.
21. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. Van Es. Prijs : 15 fr.
22. **De Wetterse Reuzen**, door Marcel Daem. Prijs : 15 fr. (Uitverkocht).
23. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen**, door Dr G. De Meyer. Prijs : 15 fr.
24. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. Lievevrouw-Coopman. Prijs : 25 fr. (15 fr. voor de leden).
25. **Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I-Jg. XXV)**, door F. Van Es. Prijs : 30 fr.
26. **Spelen mijner Jeugd**, door L. Lievevrouw. Prijs : 50 fr.
27. **De Levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. Broeckhove. Prijs : 40 fr.
28. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land**, door M. Broeckhove. Prijs 180 fr. (140 fr. voor de leden).

Het bedrag der bestelling is vooraf te storten op postrekening Nr 969.46, Bond Oostvl. Folkloristen, Gent.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Folkloristen. Jaarlijkse bijdrage : 100 fr. Ereleden : 250 fr. Buitenland : 125 fr.

Erelid Prof. Dr. Robert Foucke.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

MEDEDELINGEN VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
FOLKLORISTEN EN VAN DE DIENST VOOR
FOLKLORISTISCHE OPZOEKINGEN

Vereniging zonder winstbejag

Sekretariaat van de Bond:

M. Broeckhove,
Oscar De Gruyterstraat, 34, Gent.

Alle stortingen te doen op postrekening:
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen,
Gent.

Redaktie van Oostvl. Zanten:

F. VAN ES,
Désiré De Wolfstr., 3, Aalst.

Drs M. DAEM & J. BOES.

Hulde aan erelid Prof. Dr. Robert Foncke, de zeventigjarige.

Zo, Professor, U zijt zeventig jaar geworden!

Wie met U omgaat en Uw onverdroten aktiviteit, Uw dynamische levenslust, Uw klaarheid en vlugheid van geest, Uw scherpzinnig verstand en Uw helder oordeel kent, zou het nooit bevroeden.

En toch, in de registers van de burgerlijke stand van Mechelen -- en we weten dat die registers nooit liegen! -- staat er zwart op wit geboekt dat U aldaar geboren zijt op 1 juli 1889, zodat wij het wel moeten geloven.

Wij, Oostvlaamse Folkloristen, nemen deze gelegenheid waar om, naast talrijke andere organismen en instellingen, U hartelijk geluk te wensen en tevens hulde te brengen aan ons gewaardeerd erelid en medewerker aan ons tijdschrift⁽¹⁾, die met de welwillendheid hem eigen en niettegenstaande zijn drukke ambtsbezigheden, steeds aannam deel uit te maken van de jury belast met de beoordelingen van de antwoorden op de prijsvragen uitgeschreven

(1) Hij publiceerde in Oostvl. Zanten volgende bijdragen: « Uit een oud Gents handschrift. Een 15^e eeuwse Letterpuzzle », XII (1937), 207-209; « In Memoriam Prof. Dr. J. Gessler », XXVII (1952), 75-78; « Toespraak tot Eerw. Heer Gab. Celis op zijn huldiging te Gent. 25 oktober 1953 », XXVIII (1953), 159-161; « De C.I.A.P.-conferentie te Namen (7-14 sept. 1953) », XXVIII (1953), 176-181; « Huldeadres aan de Heer F. Van Es, 28 maart 1954 », XXIX (1954), 98-99; « Toespraak tot Mr. Jozef Vermeulen op zijn huldiging te Gent, 19 juni 1955 », XXX (1955), 152-155; « Het Oordeel van een 16^e eeuwse Duitser over de St.-Lievensprocessie te Gent », XXX (1955), 161-163.

door het Alfons De Cockfonds; die ook menigmaal in ons midden optrad met een spreekbeurt, waarin hij een of ander folkloristisch onderwerp met diepe kennis van zaken, met grote belesenheid en op een streng-metodische wijze behandelde.

Hulde ook aan de schrandere, strenge, maar rechtvaardige professor, die sedert 1922 aan de Gentse Rijksuniversiteit de Duitse taal, filologie en letterkunde met zoveel gezag doceerde, eerst in de Hogere Handelsschool en later, van 1925 af, in de Fakulteit der Letteren, en talrijke essays aan de werken van vooraanstaande Duitse litteratoren wijdde!

Hulde nog aan de geleerde Neerlandicus, die het eerste licht wierp op verscheidene Vlaamse letterkundigen uit de XVIIe eeuw — de zg. eeuw van verval — en die hij in menig essay en tekstuitgave in eer herstelde, zo b.v. Justus de Harduwijn en zijn stadsgenoot Hendrik Faydherbe. Ook de moderne Nederlandse letterkunde genoot zijn belangstelling en maakte het onderwerp uit van menige studie!

Hulde aan de beoefenaar der plaatselijke geschiedenis, die door zijn geduldige opzoekingen in het Mechels stadsarchief, menig dokument en gegeven aan het licht bracht, die hij dan verwerkte in talrijke artikels over Mechelse historische gebeurtenissen of historische personen!

En vooral hulde aan de bedreven folklorist, die sedert 1913 meewerkt aan het tijdschrift « Volkskunde », dat toen onder de leiding van Alfons De Cock stond, en jaar na jaar degelijke folkloristische artikels in verscheidene tijdschriften blijft publiceren, zodat het niet te verwonderen valt dat hij een paar jaren na de instelling van de Nationale Kommissie voor Folklore, in 1939 benoemd werd tot lid van dit organisme en tot voorzitter van de Vlaamse afdeling werd aangesteld in 1951, na het overlijden van Prof. Dr. J. Gessler. Sedert 1957 neemt hij opnieuw het voorzitterschap waar van de Kon. Belgische Kommissie voor Volkskunde ontstaan uit de smelting van de Nationale Kommissie voor Folklore en die van het Oude Volkslied.

Vermelden wij nog dat hij in 1913 en in 1921 tot lid verkozen werd respectievelijk van het « Comité flamand de France » en van de « Maatschappij van Nederlandse Letterkunde te Leiden ». Hij is tevens een der actiefste bestuursleden van de « Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis », waarvan hij verscheidene malen de vergaderingen voorzat. Ook maakt hij sedert 1950 deel uit van de Kon. Vlaamse Akademie voor

Taal- en Letterkunde, waarvan hij voor het jaar 1959 tot bestuurder werd benoemd.

Bij gelegenheid van zijn zestigste verjaardag in 1949 werd hij gehuldigd door zijn collega's, vrienden en oud-leerlingen en werd hem een Feestalbum⁽²⁾ overhandigd, waarin Prof. Dr. H. Uyttersprot een omstandig «Levensbeeld» van de jubilaris schreef en Dr. R. Roemans zijn omvangrijke bibliografie publiceerde. Deze bedroeg toen 252 nrs., aantal dat in 1959 boven de 360 gestegen is. Een klaar bewijs van de grote en onverminderde activiteit van Prof. Dr. R. Foncke.

Professor en geacht Erelid,

Binnenkort zult U uw geliefde hogeschool, waar U hebt gestudeerd, zijt gepromoveerd en zovele jaren hebt gedoceerd, verlaten en zal U het emeritaat verleend worden. Wij wensen U, alsook aan Uw achtbare echtgenote, die U met zoveel liefde verzorgde toen U een vijftiental jaren geleden aan het ziekbed gekluisterd waart en wij allen het ergste vreesden, nog een lang, gelukkig en vredig leven. Moget U nog vele jaren actief blijven ten bate van de Germaanse en inz. van de Nederlandse taal- en letterkunde, en vooral van de Vlaamse folklore, waarvan U een van de vooraanstaande beoefenaars zijt!

Uit naam van de Bond
De Voorzitter,
F. Van Es

(2) « Feestbundel Prof. Dr. Robert Foncke », 1950, Aalst, Drukkerij G. Boeykens en Kinderen, 141 blz., met portret van de gevierde.

Dienst voor Folkloristische Opzoekingen.

Devotie in het Vlaamssprekend gedeelte van België tot de H. Donatus, biezondere patroon tegen schadelijke natuur- en vernielende kunstmatige luchtelementen

door M. BROECKHOVE*

F) PROVINCIE OOST-VLAANDEREN.

1) AALST, Sint-Martinuskerk.

In de Sint-Martinuskerk wordt door het opdragen van een solemnele mis te zijner ere, de H. Donatus er op de zondag na Pinksteren herdacht. Na alle H. Missen op die zondag wordt zijn relikwie ter verering aangeboden. De devotie is er zuiver parochiaal.

Vroeger was er een bloeiende broederschap gevestigd en werden op 24 juni zijn relikwieën uitgestald en een solemnele mis aan het altaar van de H. Catharina opgedragen. Van de broederschap is nu geen sprake meer.

Te oordelen naar het devotieboekje⁽⁷⁾ van destijds, moet de devotie tot de heilige er reeds van zeer vroeg dateren. De inhoud van het boekje en de gebeden er in vervat werden door E.P. de Musson, Exprovincial, Definiteur en Gardiaen aan 't Clooster der Capucinen van Bergen en door F. Ange de Charneux, ouden Definiteur en Vicaris van het selve Clooster nagezien en in 1741 geoordeeld dat « sy verdienen te worden gedrukt ». De Bettignies, Raeds-heer, Procureur Generael van syne Majesteyt gaf de toelating tot drukken op 5 juni 1756 « aen Antonius Dubois, Borger van Doornyk ».

Een gebed van destijds luidde :

« O Genaedigen en eeuwigen Godt, die in uwe machtige handen al de Elementen houdt ende gouverneert de geheele wereld volgens

* Vervolg van bijdragen in Ovl. Zanten, XXXIV (1959), blz. 41-72. I. Inleiding. II. De Aanroeping van de H. Donatus. III. De Devotie tot de H. Donatus : A. Provincie Antwerpen; blz. 85-101 : B. Provincie Brabant. C. Provincie Henegouwen; blz. 127-142 : D. Provincie Limburg. E. Provincie Luik,

(7) Zie voetnota nr 7.

uw welbehagen : wij bidden u, wederhoud en belet alle helsche machten, keert van ons hoofden door de voorspraeke van den glorieusen H. Donatus martelaer de schrickelyke Blixems ende schaedelyke straelen van het Vuer van Onweder.

Geeft uwe H. Benedictie over ons, over onse Huysen, Velden, Wyngaerden, Weyden, Hoven, ende Boomen : op dat bewaert van alle Blixem, Haegel, Weerlicht, en onweder, wij souden kunnen loven en gebenedyden uwen H. naem in vrede door Jesus Christus onsen Heere, die leeft en regneert met u in alle eeuwen der eeuwen. Amen. »

Inlichtingen : Z.E.H. J. Reynaert, pastoor-deken.

2) BAZEL (Waas).

Te Bazel, in de parochiale kerk toegewijd aan Sint-Pieter, wordt na de H. Missen op de zondag na 7 augustus⁽²³⁾ de relikwie van de H. Donatus vereerd. Ze berust er sedert 1808 en werd geschonken door de bisschop De Broglie van Gent.

Een beeld van de H. Donatus is in de kerk niet te ontdekken, doch in een van de huisjes (de Pand) links van de kerk, op het Koningin Astridplein, staat in een kleine nis uit rode baksteen, boven de ingangsdeur, zijn verguld beeldje van ongeveer 26 cm hoogte. Volgens schatting moet het beeldje dateren van de 18de eeuw. Het prijkte vroeger in een staakkapelletje aan de kerkhofmuur. Door het bouwen van de huisjes « De Pand » door Graaf Stanislas Vilain XIII in 1890-1895 werd na afbraak van de kerkhofmuur het beeldje omtrent op dezelfde plaats in de nis boven de ingang geplaatst.

Als het dondert zeggen de oude mensen dat Sint-Donatus drie-maal rond de kerk gaat al biddende om de parochie te vrijwaren van het vuur.

Nergens wordt vermeld hoe de devotie tot de H. Donatus te Bazel ontstaan is. We weten dat op 12 juli 1840 de bliksem op de toren viel, zonder evenwel brand te veroorzaken; een dergelijk ongeval geschiedde op 6 september 1846 en laatst in 1865, wanneer het de vernieuwing van de gehele naald nodig maakte, een werk dat meer dan 21.000 F kostte. Waarschijnlijk zal door deze voorvallen de devotie tot de H. Donatus bij de bevolking toegenomen hebben en is het best mogelijk dat het voorgenoemde gezegde te Bazel over de H. Donatus er zijn oorsprong in vindt.

(23) Zie « WAERSCHOUWINGE », blz. 53.

Vroeger luidde men bij onweer te Bazel. Dat valt uit te maken in het reglement waarin bepaald wordt hoe en wanneer in bepaalde omstandigheden met de grote klok mocht geluid worden :

« Reglement ghemaect bij den Eerw. heere Pastor en wethouderen der prochie van Bazel op 't luyden van de grootte Clocke die men noemt de thiende-Clocke.

Eerst op de dondervlaghen en onweder sal de selve Clocke geluyt worden volghens het reglement daer op voor desen ghemaect en geleverd in handen van den coster.

Aldus geresolveert, gereguleert bij d'heeren wethouders. 16 July 1696. »

Bij onweder werd er dus geluid om de gelovigen, naar oude gewoonte het huis met wijwater te doen besprenkelen en de V Onze Vaders te bidden; ook bij brandgevaar om zich voor het blussen gereed te maken en te helpen.

Door PR. JANSSENS, C.ss.R., weten we dat bij de familie D'Hooge een oude steendrukprent in kleur hangt. Ze werd door Wentzler-Wissenbourg in de Elzas uitgegeven en meet 21×29 cm. In de perspectief van de prent zijn korenoppers afgebeeld die door drie zware bliksemschichten getroffen, in vuur en vlam staan, terwijl twee boeren door de donder geslagen liggen, en aan de andere kant er twee aan het lopen gaan; in het midden staat de H. Donatus met rode zwierige Romeinse mantel op een gewaad van een centurio met lederen repels aan het harnas. Hij draagt in de rechterhand de hagelrune, drie bliksemflitsen, en in de linker de martelaarspalm. De prent moet dagtekenen uit het einde van de XVIIIde eeuw, begin van de XIXde eeuw.

Inlichtingen : Z.E.H. H. Pungs, pastoor.

Bibliografie : Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens. C.ss.R. — Ovl. Zanten, 32^e jg., n° 5 en 6, blz. 174 en 176.

— Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen door Frans de Potter en Jan Broeckaert; Derde reeks; Arrondissement St.-Nicolaas, — Gent, Drukkerij C. Annoot-Braeckman, Koornmarkt — 1877 — § Bazel.

— Annalen van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas; — Deel 62, 2^e Aflevering, 1958; — § Uit de losse Kerkrekeningen en Resolutieboeken van Bazel door PR. Janssens, C.ss.R., blz. 17.

3) BEERVELDE.

In de Sint-Daniëlkerk te Beervelde is de H. Donatus tweede patroon. Zijn viering heeft er plaats op de tweede zondag van juli en gaat gepaard met een novene gedurende welke voor het heil

van de levende en van de overleden leden van de broederschap een H. Mis opgedragen wordt.

Vroeger stuurde men aanplakbrieven, die de solemniteit van de viering aankondigden, naar de naburige gemeenten. Gezien echter de weinige belangstelling werd er van af gezien.

De parochianen, alhoewel zij hun inschrijving in de broederschap niet hernieuwen, storten nog regelmatig een geringe jaarlijkse bijdrage. Ze beschouwen de broederschap eerder als een goedkope verzekeringsmaatschappij. Voor hun geringe bijdrage menen ze « mag Sint-Donatus de donder en bliksem afweren ».

Niettegenstaande hun geringe devotie tot hun tweede patroon, hebben ze toch mild bijgedragen voor het aanschaffen van de nieuwe Sint-Donatusklok welke op Palmzondag 1953 tussen de vespers en het lof gewijd werd en volgend inschrift draagt :

Ten jaar 1953 gewijd.

Peter : Cyriel Verschraegen, burgemeester. Meter : Gravin André-Marguerite de Kerckhove de Denterghem. Pastoor : E.H. G. De Sadeleer.

Luide nu deze herboren Donatus, zoals de vorige Donatus luidde, die ten spijte van de gelovigen werd ontroofd.

Deze klok komt zoals het inschrift vermeldt in vervanging van deze welke door de bezetter gedurende de wereldoorlog 1940-1945 weggehaald werd, n.l. op 16 september 1943. Deze klok dateerde van 1868 en droeg volgende inschrift :

*SA GRATO VIBRANTE DONATO
ACCURRANT OMNES JUBILANTES
PATRINI J.B. Imschoot et Pia Braeckman
REV. DOM. E. COCQUYT.*

Met de Sint-Donatusklok wordt evenwel gedurende het onweder niet geluid.

In de kerk treffen we een beeld van de heilige aan. Hij is in Romeins wapenrok met schild, zwaard en helm voorgesteld. Op zijn schild staat een bliksemflits afgebeeld. Het geheel is in ivoorkleur met vergulde wapens. Naar ons oordeel zijn dit niet de oorspronkelijke kleuren.

De relikwie welke er sedert onbekende tijd berust, wordt vooral gedurende de zomermaanden, 's zondags na de H. Missen, ter verering aangeboden. Van devotieblaadjes en prentjes is te Beerfelde geen sprake.

Inlichtingen : E.H. J. Haeljanssens, onderpastoor.

Bibliografie : BEERVELDE, Historische nota's verzameld en bijgewerkt door L. De Wilde, met teekeningen van den schrijver, 1944, Uitgeversbedrijf FIAT, Montereystraat, 1b, Gent.

— De Gentenaar van 30-3-53 : « Klokwijding te Beervelde ».

4) ETIKHOVE.

Te Etikhove dateert de verering van de H. Donatus van vóór de Franse omwenteling.

Op 1 oktober 1769 werd er zijn relikwie plechtig ingehaald. Dat weten we door een « verslag » in vorm van een loflied opgesteld door de toneelmeester Jan-Baptist SIGNOR aan het adres van de vertolkers van het spel « Eustachius, veltheer der Romeynen, tragedie », toneelspel dat op de dag van de ontvangstneming van de relikwie 's namiddags opgevoerd werd⁽¹⁹⁾. De 4 eerste strofen van dat loflied verschaffen ons een duidelijk beeld over het verloop der plechtigheden :

Iste claus.

Op den eersten october,
't Ettichove sag men over
Groot plaisier en vele vreught,
Maer alles in eer en deught.
's Morgens vroeg, sag men vergaeren
De clergi met groote schaeren.
't Majestraet oock, bly van sin :
's Haelden een reliqui in.

2.

Van Donatus, martelaere,
Die gedient wort openbaere
Voor onweder en tempeest.
Ick sag dan van minst tot meest
Die reliqui eer bewysen;
Daerom dat sy syn te prysen,
Want die hier de heyl'gen eert,
Wort daerom van Godt vermeert.

3.

Men sag daer, in de hoog-misse,
Den baron en baronesse,
Met wel duysend ander lien,
Die ick niet en can bedien,

(19) Zie voetnota 19.

Seer devotig en godvruchtig
In de kercke g'heel geduchtig,
Daer m'ooock preckte een sermoen
Van Donatus vromig doen.

4.

Dan sag m'een processi gangen,
Töt ieders seer groot verlangen,
Daer m'ooock sanck soo pertinent
Dat eenieder was content.
't Was al vol van melodye
Al de herten waeren blye
En verheugt met goet gedrag,
Mits 't oock was hun kermis-dag.

5.

.....

Een broederschap werd het volgend jaar in 1770 opgericht en onder leiding van dezelfde Jan Baptist SIGNOR voerde de « Goedwillige en tot het huys Godts ieverige reden- en constminnende Jongheyt » van 4 juni tot 5 juli zesmaal « Het leven van den H. Donatus, martelaer » en van 5 juni tot 29 juli zesmaal « Den uytgang van het leven ende blyde gewenschte martelie van den selven H. Donatus, martelaer » op⁽¹⁷⁾. Gans de omtrek trad tot de broederschap toe. Een boekje van een 80-tal bladzijden « Oprechte Devotie tot den H. Donatus, Martelaer, enz.⁽⁹⁾ » werd te dier gelegenheid uitgegeven. Ook een bedevaartvaantje zag het licht (zie afb. 20). Langsheen de schuine lijn lezen we : H. DONATUS MARTELAER *Patroon tegen de tempeesten bidt voor ons.* Onderaan : *Op dat wij verlost worden van Donder, Blixem ende tempeesten. Aengeraekt de Reliquien in de Kerke van Etichove by Audenaerde.*

Dit vaantje is niet meer voorhanden. J. van den Abeele ontwierp een nieuw in de vorm van een gelijkbenige driehoek, B. 205, H. 275. Het relikwieschijn van de H. Donatus (zie afb. 21) en een ruime banderol met het opschrift «Sint-DONATUS OMMEGANG ETIKHOVE » staan er op afgebeeld.

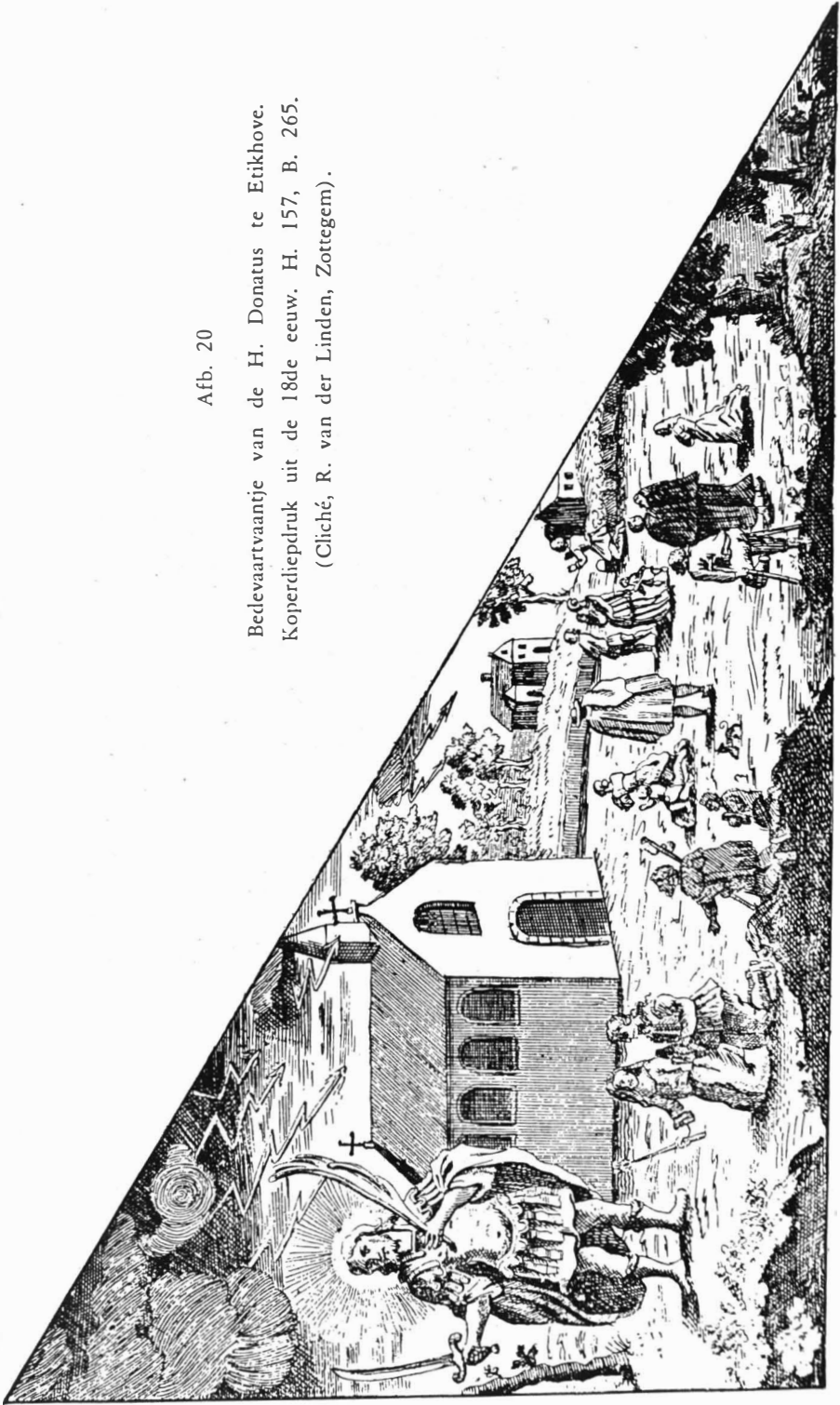
De tweede zondag van juli, 't is dan ook kermis, herdenken de inwoners van Etikhove de H. Donatus als patroon tegen het onweder en tegen de besmettelijke ziekten. Na de H. Missen wordt zijn relikwie ter verering aangeboden. Daar bestaat de opvatting

(17) Zie voetnota 17.

(9) Zie voetnota 9.

Afb. 20

Bedevaartsvaanje van de H. Donatus te Etikhove.
Koperdiepdruk uit de 18de eeuw. H. 157, B. 265.
(Cliché, R. van der Linden, Zottegem).

dat ten minste twee leden van ieder huisgezin de relik moeten vereren. In de namiddag trekt een kleine processie rond de kerk waarin het relikwieschrijn, zie afb. 21, gedragen wordt.

Afb. 21

Het relikwieschrijn van de H. Donatus te Etikhove,
naar het vaantje van J. van den Abeele.
(Cliché, R. van der Linden, Zottegem).

Maar het belangrijkste punt van deze dag is de paardenomme- gang. Deze zou, volgens de overlevering, dateren van 1770, doch moet afgeschaft geworden zijn, want de ommegang, zoals wij hem nu kennen, werd slechts in 1937 ingericht.

R. van der Linden beschrijft keurig de geplogenheden van een der laatste ommegangen: « Gewoonlijk komen er een vijftigtal ruiters en een veertigtal koetsen. De ruiters komen van Mater, Schorisse, Maarke-Kerkem, Nukerke, Wannegem-Lede, Nederbra-

kel, Rozenaken. De voorzitter van het komitee nodigt hen uit met een speciale kaart. Te drie uur in de namiddag zegent de pastoor hen met de relikwie van de H. Donatus. De ruiters kopen een vaantje en ze krijgen vier bons, goed voor een pint! Dan vangt de tocht aan, die ongeveer twee uur in beslag neemt. Voorop rijdt de vaandrig. De konfrerie bezit een driehoekige wimpel sinds 1952, met het opschrift : *St-Donatusgilde 1770*. Na hem volgt de kapitein met een driekleurig lint om de schouders; vervolgens draven de ruiters; ze spannen zich in om zo duidelijk mogelijk hun groep te doen opmerken, door de kleur van hun kepi, hun uniform, enz. Sinds 1957 dragen de ruiters van Etikhove in elke paardenomming een blauwgele band rond de arm, waarop een bijenkorf en een hoefijzer voorkomt. De bijenkorf stamt uit het wapenschild van de gemeente! De ruiters houden aan meerdere herbergen halt om hun dorst te lessen en hun bons te verbruiken. Bij de terugkeer in de kom van het dorp haalt de lokale muziekmaatschappij hen af. De kapitein van Etikhove legt een bloemenkrans neder bij het monument van de gesneuvelden, terwijl de muziekmaatschappij het nationaal lied speelt. Alle zegspersonen verhaalden vol trots, dat vroeger een onderpastoor medereed tijdens de paardenomming ... sinds 1955 hebben de pastoor en de onderpastoor de figuur van de H. Donatus meer op de voorgrond laten treden : de heilige rijdt zelf mede in de ommeegang, gekleed als een Romeins veldheer en begeleid door twee soldaten. De toeschouwers betitelen hem met keurige en kleurige namen : « den heiligen gelijk Caesar! », « den heilige met zijn blote benen ». Hij draagt immers een korte wapenrok als de Romeinse honderdmannen; veters worden rond zijn blote benen gedraaid.

Het gebeurt somwijlen, dat de tweede zondag van juli de tiende van de maand valt. Dan viert men in Mater de H. Amelberga. Dan rijden de ruiters van de streek in de voormiddag naar Mater en in de namiddag naar Etikhove. « Die dag worden we twee keer gezegend », verklaren enkele ruiters en ze bedoelen niet alleen de zegen van de pastoor, maar tevens het feit, dat ze op twee gemeenten zichzelf zegenen in de herbergen! »

Een 87-jarige schrijnwerker uit de gemeente vertelde aan Richard de Vleeschauwer, dat de mensen vroegere jaren « gewijde beeldekens » op het hart droegen of in huizen en stallen hingen om tegen de bliksem beschermd te zijn. Ook was het de gewoonte tijdens het onweder de litanie van de H. Donatus te bidden. Tegenwoordig echter zijn deze oude volksgebruiken reeds lang uitgestorven, en zijn de « gewijde beeldekens » nergens meer te vinden. Waarschijn-

lijk waren het afdrukken van het alhier afgebeelde specimen, zie afb. 22, met het gebed er onder, zoals het afgedrukt staat op de tweede bladzijde van het devotieboekje⁽⁹⁾ dat destijds te Etikhove voorhanden was.

G E B E D T.

CHRISTUS JESUS vol genaede!

Spaert ons dog van alle schaede,
Die door DONDER en ONWEER
Over ons hangt lieven Heer!
Onse sonden wy vervloecken,
En *Donatus* wy versoecken :
Om met ons te Bidden U;
Weest ons dog genaedig nu.
Smeekt ô Martelaer! den Heere,
Dat hy Schrik en Quaed afkeere
JESUS ons hier van bevrydt!

En ons doet Bermhertigheyt. Amen.

Dit BEELDEKEN is Gewydt en geraekt aen
de Reliquien van den *H. DONATUS*.

Afb. 22

Beeldeken met gebed tot de H. Donatus voorkomende op de tweede bladzijde
van het devotieboekje van Etikhove, zie voetnota 9.

In de loop van het jaar komt zelden een pelgrim ter bedevaart. Degenen die komen zijn gewoonlijk mensen uit de naaste dorpen: Louisa-Maria, Maarke, Nukerke. Ze worden door de onderpastoor

(9) Zie voetnota 9.

of koster gezegend, waarna ze in de kerk driemaal rondgaan. Vóór het hoogaltaar en aan het Missiekruis, waaronder een grote naakte Christus in steen met een wit doek bedekt ligt, blijven ze bidden. Er wordt geld geofferd, door sommigen een kaars en anderen laten een mis lezen, doch dit laatste gebeurt zeer zelden.

Inlichtingen : Z.E.H. Th. Weemaes. pastoor.

Bibliografie : Bedevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen. Bijdrage tot de studie van de legenden, de ikonografie, de volksgebruiken, door Lic. Renaat van der Linden; — In eigen beheer, Godveerdegemstraat, 15, Zottegem; 1958; blz. 111-113.

— Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem, door PR. Janssens, C.ss.R. — Ovl. Zanten, 32^e jg., n^r 5 en 6, blz. 174.

— Volkskundige Kalender voor het Vlaamse Land, door Gab. Celis, pr. — Bij den schrijver : Heirnislaan. 5. Gent 1923⁽³⁶⁾.

— Kerkpatronen en bedevaartplaatsen in Vlaanderen door A. H. Van Dyck. — Ovl. Zanten, 12^e jg., n^r 1, blz. 50.

— Volksbeewegen tegen ziekten van mens en vee in het bestuurlijk arrondissement Oudenaarde; — proefschrift 1948, Leuven, door Richard de Vleeschauer.

5) GENT, Minderbroederskerk.

Het huidig Minderbroedersklooster (Oude Houtlei) is het oud klooster van de zusters Clarissen-Urbanisten of Rijke Claren⁽³⁷⁾, dat na de omwenteling in 1840 aan de PP. Minderbroeders overgemaakt werd.

Dat in de kapel van de Zusters Clarissen-Urbanisten een oude devotie tot de H. Donatus bestond, weten we door volgende vermelding uit het huidig kloosterarchief :

« *Antiqua hujus conventus Urbanistarum devotio erga S. Donatum Martyrum contra fulgura et tempestates Patronum quoque restituta fuit. Statuam ligneam deauratam cum suis reliquiis authenticis expositae fuere 7a Aug. (1861). Reliquae praefatae solemniter exponuntur in omnibus tempestatibus, et jam multaties hujus sancti patrocinium experti sumus* ».

Hetgeen betekent : de oude devotie van deze gemeenschap in de stad, jegens Sint-Donatus, martelaar en beschermheilige tegen bliksem en stormen, werd ook heringericht. Een houten verguld beeld

(36) Z.E.H. Celis vereenzelvigd de H. Donatus-bisschop met de H. Donatus-krijgsmān, zie « WAERSCHOUWINGE » blz. 53.

(37) ... omdat zy den regel der H. CLARA, met de verzachtingen door paus URBANUS IV daeraen toegestaan, volgden. werden zy Urbanisten genoemd. ... In 1840 waren er maer twee van deze religieuzen overig, en deze hebben haer klooster en hare kerk toen afgestaan aen de paters Recoletten, ... *Volledige beschrijving van Gent*, of Geschiedkundige Beschouwing van deze Stad en hare Bewooners, de merkwaardige Gebouwen, Gestichten en Maetschappyyen, de beroemde Gentenaren, enz. door J. J. Steyaert — Gent, Boek- en Steendrukkery van I. S. Van Doosselaere, 1857; blz. 218.

werd, samen met de authentieke relikwieën, tentoongesteld op 7 oogst 1861⁽²³⁾. De hoger vermelde relikwieën worden op plechtige wijze uitgesteld tijdens alle stormen en reeds meermalen hebben we de bescherming van deze heilige ondervonden.

Naar alle waarschijnlijkheid zal bij de Zusters Clarissen-Urbani-
nisten de devotie tot de H. Donatus gekoppeld worden zijn aan die tot de H. Clara, patrones van het goede weder, want beide vereringen zijn verwant. Sint-Clara wordt zeker nog bij de Zusters Arme-Claren te Gent en te Eeklo aangeropen om schoon weder te verkrijgen voor bepaalde aangelegenheden, zoals op bruiloften, wanneer men op reis moet, wanneer de oogst moet binnengehaald worden, enz. Sommige personen offeren zonder twijfel nog eieren om verhoord te worden.

Hedendaags is van de devotie tot de H. Donatus in de kloosterkerk der PP. Minderbroeders geen spoor meer te vinden en het houten verguld beeld is in de kerk niet te zien. Naar ons oordeel moet de verering bij gebrek aan belangstelling minstens sedert 1888 teloorgegaan zijn, want bij P. Adolf van Puymbrouck, o.f.m., wordt ze niet vermeld.

Een eerste oorzaak, van 't verdwijnen van die godsvrucht, is wellicht een van algemene aard. Sedert dat de huizen in de steden niet meer uit hout, doch uit steen gebouwd werden, hadden de stadsmensen niet meer zo zeer de bescherming van de H. Donatus nodig, de bliksem kon die verschrikkelijke verwoestingen van vroeger niet meer aanrichten. Een tweede oorzaak zal bepaald van partikuliere of lokale aard zijn, te weten de oprichting van tal van vereringen, die op korte tijd in de kloosterkerk tot stand kwamen: o.a. die tot de Onbevleete Ontvangenis met aartsbroederschap; tot de H. Franciscus met aartsbroederschap van het Koordeken; tot de H. Margareta, Koningin; tot het H. Kruis; tot het H. Aanschijn; tot de H. Benediktus Labre; tot O.L. Vrouw van Salette; enz. Vooral de verering tot de H. Antonius van Padua, die sedert de jaren 1880 een grote uitbreiding nam, overvleugelde alle bestaande devoties.

Broeder-portier weet te vertellen dat hedendaags nog gebeden gevraagd en missen ter ere van de H. Donatus besteld worden, meest door mensen van de buiten.

Inlichtingen : Z.E.P. Chrysanthus, broeder portier.

Bibliografie : Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens. C.ss.R. — Ovl. Zanten, 32^e jg., n° 5 en 6, blz. 174.

— Eenige bladzijden uit de geschiedenis van het voormalig Franciskanerklooster te Gent. — P. Adolf Van Puymbrouck, o.f.m.; Gent, 1888.

(23) Zie « WAERSCHOUWINGE », blz. 53.

6) KERKSKEN.

Te Kerksken op de wijk Terlicht, langs de baan Aalst-Geraardsbergen, een 800-tal m van 't centrum, treffen we een kapel aan, de H. Donatus toegewijd. Boven de deur lezen we het opschrift : « H. DONATUS BID VOOR ONS ». Tegenwoordig behoort ze toe aan de familie J. Lievens-Vandersmessen, veearts te Kerksken.

Ze dateert van 1928 en is gebouwd in vervanging van een vroegere stenen kapel die een eindje verder stond, totaal bouwvallig was en rond de jaren 1800 opgericht werd door een voorvader Donaat Vandersmessen (familie afkomstig uit Ressegem), eigenaar van de verdwenen windmolen te Kerksken. Naar alle waarschijnlijkheid richtte die voorzaat ze op met het doel, om van zijn patroonheilige, bescherming en beschutting tegen storm en onweder voor zijn molen te bekomen. De windmolen te Kerksken werd tussen 1760-1765 gebouwd en in 1926 afgebroken.

In de huidige kapel prijkt een beeld van de H. Donatus met naakt bovenlijf; korte mantel om het middenlichaam en een mantel over de schouders geslagen; een bundel waaivormige ijzeren staven, om bliksemschichten te verbeelden, in de rechterhand; de palmtak der martelaren in de linkerhand en zijn helm aan de rechtervoet.

De Kruisprocessie, op de tweede dag; de H. Sakraments- en de Half-Oogsprocessies houden er halt. Het altaar in de kapel wordt bij die gelegenheden versierd en van kaarslicht voorzien. Bij sterfgeval van een gebuur, komen de inwoners van de wijk van af de dag van het overlijden tot de dag van de begrafenis dagelijks een rozenkrans bidden voor de zielerust van de overledene.

Een beeld van de H. Donatus is in de kerk niet te ontwaren. Wel is een relikwie voorhanden die gedurende de zomermaanden enkele malen ter verering aangeboden wordt. Van plechtigheden ter ere van de H. Donatus is er tegenwoordig geen sprake. Naar ons oordeel moet er vroeger een devotie bestaan hebben. Ongelukkig zijn we er niet in geslaagd daarover iets te vernemen of te ontdekken.

Inlichtingen : de heer R. van der Linden.
de heer J. Lievens-Vandersmessen.

HEILIGE
DONATUS

Afb. 23

Afbeelding van de H. Donatus zoals ze voorkomt op de aanplakbrieven waardoor de plechtigheden van de viering van de H. Donatus te Poesele aangekondigd worden. (Linosnede, Kerkarchief, Poesele).

7) POESELE.

Hier bestaat de oude en nog steeds bloeiende verering van de H. Donatus. Voorafgegaan van een triduüm, heeft op de tweede zondag van juli het groot jaarlijks feest met processie van de H. Donatus plaats. Deze dag wordt met recht « Poesele's schoonste dag » genoemd. Honderden bedevaarders komen die dag de heilige als patroon tegen hagel, donder, bliksem, storm en alle andere vernielende luchtelementen, zowel natuurlijke als kunstmatige, vereren.

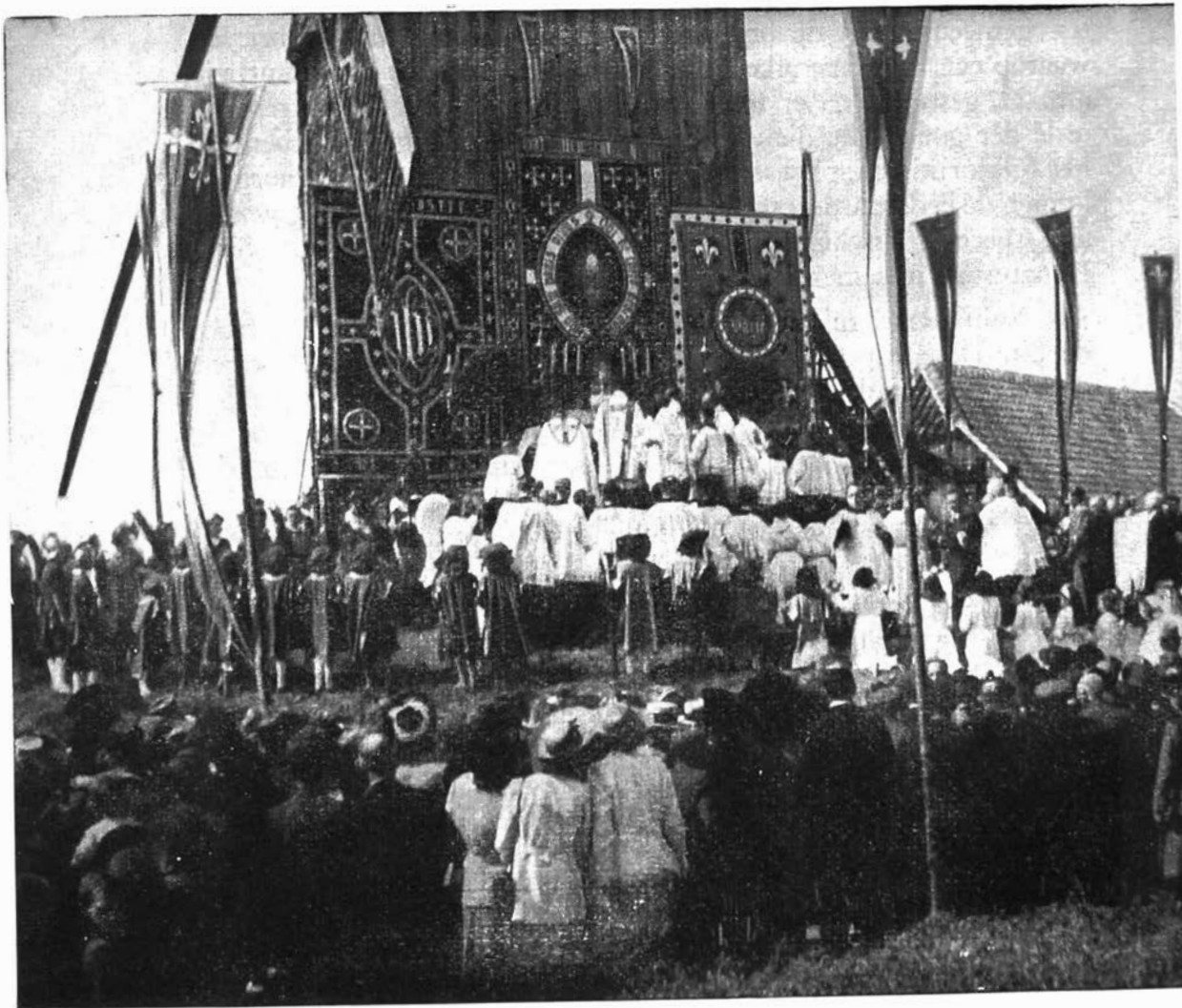
Enkele weken te voren worden naar de kerken van de aangesloten gemeenten bij de broederschap (zie verder), aanplakbrieven waarop een moderne afbeelding van de H. Donatus voorkomt, zie afb. 23, gestuurd en er uitgehangen om de gelovigen omtrent de orde der goddelijke diensten in te lichten. 's Morgens hebben we het folkloristische « Poesele nuchting ». Van af zes uur 's morgens komen de bedevaarders ter H. Communie. In de voormiddag wordt, met speciale bisschoppelijke vergunning, de zeer plechtige Sint-Donatusmis in samenzang opgedragen.

's Namiddags, midden het landelijk kader, rond 15.30 h, trekt de Sint-Donatusprocessie tussen een talrijke menigte kijklustigen door de opgesmukte straten van het kleine dorpje. In 1958 openden de ruiters van de rijvereniging « De Sint-Mauritiusgezellen » de stoet, gevolgd door de harmonie « Verbroedering » uit Nevele, die met aangepaste muziek de nodige atmosfeer schiep. Verder bemerkten we de aangesloten parochies bij de broederschap: Aalter, Baarle, Bachte, Drongen, Gent (Klein Begijnhof), Hansbeke, Landegem, Lotenhulle, Meigem, Nevele, Poesele, Sint-Amandsberg, Sint-Martens-Lerne, Vinkt, Vosselare en Zeveren⁽³⁸⁾, door de schooljeugd uitgebeeld; jonkvrouwen met zegepalmen; de H. Donatus door een personage uitgebeeld en omgeven door een schare wapenknechten; de Koningin van de vrede; het Engelenkoor en de groep zingende maagden in Mariale kleur. Tussenin weerklonken de mooiste lofliederen gebracht door het mannen- en knapenkoor « Oude Barreel » van Sint-Amandsberg, die het Allerheiligste Sakrament omringden. Bij de terugkeer werd op de Dorpsplaats de processie ontbonden en had rechtover de kerk een plechtig lof in open lucht plaats. In een gelegenheidssermoen wist de priester de gelovigen tot nog meer godsvrucht tot de H. Donatus aan te sporen. Met de verering van zijn relikwieën eindigen de plechtigheden. Te

(38) Voor een tiental jaren waren ook ijveraarsters te Bellem, Kleit, Gottem, Grammene, Ledeberg, Lovendegem, Merendre, Poeke, Sint-Maria-Lerne en Wontergem.

Poesele berusten namelijk twee relieken. De eerste die verkregen werd toen de broederschap opgericht werd, en de tweede die bekomen werd na de wereldoorlog 1940-1945, om de talrijke bedevaarders spoediger te kunnen bedienen.

Ondanks het verbod, werd gedurende de wereldoorlog 1940-1945 het lof op een weide, naast de kerk, gehouden. Na de oorlog tot in 1949 hield de processie onder weg, in de Pastorijstraat vóór de molen van Poesele halt, waar toen het openluchtlof gecelebreerd werd, zie afb. 24. We bemerken op de voorgrond een gedeelte van de

Afb. 24

Het lof in openlucht ter ere van de H. Donatus, op zondag 14 juli 1946,
vóór de molen in de Pastorijstraat te Poesele.
(Cliché, Kerkarchief, Poesele).

gelovigen die in de processie meestapten en de plechtigheden volgden.

Het loflied van de H. Donatus te Poesele telt 6 strofen :

- 1 Zoo vreedzaam als de Leie vloeit
en eeuwen lang de streek besproeit,
gaat uit van U een zoete kracht,
die licht met alle helsche macht.
- 2 Als onweer erf en goed bedreigt,
en ons gebed ten hemel stijgt,
dan weert uw zwaard den bliksemstraal
en haalt Gij steeds den zegepraal.
- 3 Te midden van den wereldbrand
ontwaarden wij uw sterke hand
die ons in bangen oorlogstijd
van alle ramspoed heeft bevrijd.
- 4 Van ons, die U zijn toegewijd
zal worden nooit of nooit gezeid :
dat wie door U trouw werd gespaard,
door lagen ondank is ontaard.
- 5 Donatus, Strijder-Martelaar.
Gij, onverwindbaar in 't gevaar,
beschut ons huis, en stal en schuur.
spaar ons vooral van 't eeuwig vuur.
- 6 Aan God den Vader, Geest en Zoon,
en alle Heil'gen vóór den Troon,
door ons zij lof en dank gezeid,
van nu tot in der eeuwigheid.

Het werd door E.P. A. De Mindere, minderbroeder, opgesteld en wordt op de zangwijze van de hymne van de advent gezongen.

Een oud devotieboekje⁽¹⁵⁾ vermeldt dat de broederschap « wet-
tiglijk » in de parochiale kerk door pauselijke bulle van 6 maart

(15) Zie voetnota 15.

1860 opgericht werd. Ze is met volle en gedeeltelijke aflaten verrijkt. De maandag volgende op de plechtigheidsdag, wordt tot zielelafenis van de overleden leden van de broederschap een solemneel jaargetijde gecelebreerd. Iedere maand wordt een plechtige mis voor de levende en overleden leden gezongen. De broederschap telt duizenden inschrijvingen. Mensen die gedurende het jaar komen beewegen en in de broederschap wensen ingeschreven te worden, wenden zich tot de pastorijs.

Volgens artikel 2, in voornoemd devotieboekje, waren vroeger allerlei gewijde zaken voorhanden : « In de Sacristij zijn te bekomen, boekskens, behelzende de regelen dees Broederschap, kruiskens, medaljen, ringen en andere godvruchtige voorwerpen, vol-

**Beschermer tegen Bliksem en
Luchtaanvallen, vereerd in de kerk van
POESELE**

Afb. 25

Prentje van de H. Donatus
voorhanden te Poesele
(Copyright : W. SCHOON)

GEBED TOT DEN
H. DONATUS

Heilige Donatus, die, om uwe godsvrucht, van God de macht hebt verkregen de geesels en rampen af te keeren, wij smeeken U ons bij te staan, opdat wij gespaard zouden blijven van de onheilen der luchtelementen.

Verwek in ons de deugd van vertrouwen op Gods Goedheid en op de Moederlijke Bescherming van de Allerheiligste Maagd Maria, Middelaresse aller genaden.

Wil uwe bijzondere bescherming verleenen aan al dezen die U aanroepen tegen den bliksem en de gevaren van de bombardementen.

H. Donatus, bescherm ons.

Imprimatur.

Gandae 14 Martii 1944

C. Calewaert, Vic Gen.

Inschrijving in het Broederschap van den H. Donatus te Poesele. Groot Jaarfeest op 2den Zondag van Juli.

gens keus, die zullen gewijd zijn en de relikwie van den H. Donatus zullen aangeraakt hebben ».

Kleine medaillen, dezelfde als deze te Eikevliet zijn nog voorhanden. In een winkel dichtbij de kerk kunnen twee soorten beeldjes in gips van de H. Donatus, een 25-tal cm en een 35-tal cm hoog gekocht worden. De mensen plaatsen deze beeldjes op de schouw in de beste kamer of in de keuken, bij de boeren treffen we ze aan in een nis van de stal- of huisgevel. Thans zijn er een litanie, onder vorm van een dubbelblaadje⁽³⁹⁾, en, sedert 1944, een modern prentje van de H. Donatus voor handen, zie afb. 25.

In 1948-1949 was er sprake een bedevaartvaantje uit te geven, doch gezien de te hoge kosten, werd van dit initiatief afgezien.

Inlichtingen : Z.E.H. A. Rogiers, pastoor
Z.E.H. O. Smesman, pastoor.

Bibliografie : Kerkpatronen en bedevaartplaatsen in Vlaanderen door A. H. Van Dyck — Ovl. Zanten, 12^e jg, n° 1, blz. 50.

— Kerkpatronen, bedevaartplaatsen en devotieoorden in Vlaanderen door Jos. Vermeulen — Ovl. Zanten, 19^e jg., n° 4, blz. 85.

8) ROZENAKEN.

Door middel van aanplakbrieven wordt in de Sint-Amanduskerk te Rozenaken, alsook in de kerken van de omliggende gemeenten, de verering van de H. Donatus op de tweede zondag van juli, welke met een novene gepaard gaat, aangekondigd.

In de twee missen op die zondag predikt een bijzondere predikant over de heilige. Rozenaken is aan de taalgrens gelegen, er komen zowel Frans- als Vlaamssprekende bedevaarders. De sermoeven worden eerst in 't Frans gehouden, waarna een korte samenvatting in 't Nederlands volgt.

De tweede zondag van juli wordt te Rozenaken als een hoogdag beschouwd, vele parochianen houden er aan die dag te communiceren. Sedert 1945 trekt men, 's namiddags na het lof, processiegewijs met kruis en rode banieren, terwijl men de paternoster bidt,

(39) Dubbelblaadje :

LITANIE

van den

HEILIGEN DONATUS

MARTELAAR

Bijzonderlijk vereerd en aangeroepen in de

Parochiale Kerk van POESELE.

PATROON tegen donder, bliksem, hagel en storm

IMPRIMATUR :

Brugis, 20 Julii 1896.

E. Rembry, Vic. Gen.

(zonder jaartal, zonder naam van drukker)

naar de Sint-Donatuskapel gelegen in de omheining van de tuin der pastorie. Speciale gebeden voor de heilige en de litanie van alle heiligen worden opgezegd, waarna in samenzang volgende kantate te zijner ere gezongen wordt :

SAINT DONAT

Refrain,

Noble et fidèle ami de Dieu
Vaillant soldat
Attire nos cœurs vers les cieux
Grand Saint Donat

I

La foi solide de nos pères
Nous légua l'héritage aimé
Que nous voulons mettre en lumière
L'offrant à la postérité.

II

Que notre conduite exemplaire
Toute empreinte de charité
Stimule le goût de nos frères
A rechercher la vérité.

III

Protège toujours Russeignies
Contre l'orage et le grand vent
Ecarte de ta main bénie
Les plans perfides de Satan.

Met het vereren van zijn relikwie eindigen de plechtigheden. Alle dagen van de novene wordt 's avonds lof gezongen en op de negende dag wordt tot slot, zoals op de dag der viering, nog eens de kapel bezocht. Kerk en kapel bezitten een beeld van de H. Donatus, als Romeins officier afgebeeld.

De broederschap daterende van 1757 werd lange tijd na de Franse revolutie, in 1860, in haar geheel heropgericht. Volgens een oud devotieboekje⁽¹⁰⁾ werd de broederschap opgericht naar aanleiding van een geweldig onweder dat op zekere dag boven Rozenaken losbrak. Bliksemflitsen doorkliefden de hemel en omringden afwisselend de horizon, de donder grolde en ontstelde de ganse

(10) Zie voetnota nr 10.

parochie. De hemel scheen goddelijke wraak voor te bereiden. « Dans la détresse générale, le révérend curé de Russeignies, J. F. Meuris, se mit en prière, conjura saint Donat de dissiper l'orage par son intercession et fit avec une foi vive la promesse d'ériger sa confrérie. La prière fut exaucée, après quatre heures d'angoisses, l'orage se calme sans produire des désastres, et la joie put revivre dans tous les cœurs »⁽¹⁰⁾. De pastoor hield niet alleen zijn belofte met de broederschap op te richten maar zorgde tevens voor relieken van de H. Donatus.

Volgens hetzelfde boekje hebben de parochianen van Rozenaken zich altijd door hunne godsvrucht tot de H. Donatus onderscheiden. Om deze vermaarde martelaar te eren op zijn bijzonderste feestdag, naderde het grootste gedeelte der gelovigen met iever ter H. Tafel.

Oude archieven vermelden dat in 1769 een klok hergoten werd, die volgend opschrift droeg:

« Fulmina depelles dum pulsor, sancte Donate »

hetgeen betekent : H. Donatus, verwijder de bliksem als ik luid⁽⁴⁰⁾. Iedere maal als een onweder opkwam, luidde men de klok en wanneer de inwoners ze hoorden, riep iedereen « Donatus klept » en allen baden met onwankelbaar vertrouwen. Deze klok werd gedurende de Franse omwenteling afgenomen.

Het register van de broederschap toont aan dat de inschrijvingen, zowel uit het Walenland als uit Vlaanderen, altijd talrijk geweest zijn. Volgende gemeenten komen er in voor, Walenland : Arc-Ainières, Chapelle-à-Wattines, Dergneau, Escanaffes, Frasnés-lez-Buissenal en Orroir; Vlaanderen : Asper, Amengijs, Deinze, Elzele, Kemzeke, Kwaremont, Leupegem en Oudenaarde. Verder zijn nog namen te vinden van mensen uit Roubaix en uit Amerika. Door de band zijn de leden uit ver afgelegen gemeenten of uit andere landen, gewoonlijk mensen die van Rozenaken afkomstig zijn of er familie wonen hebben.

Uit de omliggende dorpen komen tamelijk veel mensen ter bedevaart, niet enkel gedurende de novene, maar later in de maand. Gewijde kleine medaillen, dezelfde als deze voorhanden te Hingene (A) in de Sint-Lambertuskerk op de parochie Eikevliet, zijn

(10) Zie voetnota nr 10.

(40) Het inschrift op de klok luidde : « A l'honneur de Dieu et de saint Donat, refondue par la communauté de Russeignies le 29 d'août 1769. Sous la domination de Dame Madame Son Excellence la Princesse douairière de Montmorency, Dame d'Amougies et Russeignies, etc., etc. Parrain, le sieur et Maître Jacobus-Bernard Schepens, Pasteur. Marraine, Dmille Jeanne-Agnès-Joseph de la Croix, épouse de sieur Jean-Baptiste Meuris. *Fulmina depelles dum pulsor, sancte Donate.* »

verkrijgbaar. Een modern prentje met de beeltenis van de H. Donatus, zie afb. 26, wordt bij de inschrijving of hernieuwing van de inschrijving in de broederschap aan de gelovigen uitgereikt. Het

SAINT DONAT

Afb. 26

Prentje van de H. Donatus,
voorhanden te Rozenaken

(Copyright : Huis Henri GEORGES, Brussel)

PRIERE

Dieu tout-puissant, devant qui tremblent toutes les puissances du ciel, de la terre et de l'enfer, voyez nos cœurs contrits et écoutez favorablement notre humble prière.

Par les mérites et l'intercession de St Donat, martyr, écartez de nous la foudre, la tempête et la grêle et répandez sur nous, sur nos maisons et sur nos moissons votre divine bénédiction.

Ainsi soit-il.

St Donat, priez pour nous.

Nous Vous supplions, exaucez-nous.

Cum consensu Ordinarii

J. Naulaerts, can. libr. cens.

is een algemeen prentje dat op andere plaatsen ook voorhanden is⁽⁴¹⁾; de kerk die er op afgebeeld staat, verbeeldt in geen geval de kerk van Rozenaken.

Tot slot, worden het vaandel van de broederschap met de beeltenis erop van de heilige en het beeld uit de kerk in de H. Sakraments- en Half-Oogstprocessies medegedragen. Deze twee pro-

(41) Hetzelfde prentje is ook voorhanden te Plancenoit, het werd ook gebruikt als « ANDENKEN an die Pilgerfart nach WEISWAMPACH » en komt voor onder vorm van dubbelblaadje, in 't Frans opgesteld, met litanie en algemeen gebed tot de H. Donatus.

cessies maken een redelijk grote omgang rond de gemeente en bieden in het heuvelland een schilderachtige aanblik.

Inlichtingen : Z.E.H. Jos. Mertens, pastoor.

Z.E.H. A. Van Petegem, pastoor.

Bibliografie : Volksbeewegen tegen ziekten van mens en vee in het bestuurlijk arrondissement Oudenaarde; — proefschrift 1948, Leuven, door Richard de Vleeschauwer.

9) WAASMUNSTER.

Als tweede patroon van Waasmunster wordt de H. Donatus er aangeropen als bijzondere beschermheilige tegen onweer, donder, bliksem, hagel, vuur en sedert de wereldoorlog 1940-1945 ook tegen de bombardementen en de beschietingen. Zijn relikwie berust er sedert onbekende datum.

Gevolgd door een oktaaf, wordt hij er gevierd de tweede zondag van juli. Te Waasmunster en in talrijk omliggende gemeenten zoals Belsele, Dendermonde, Grembergen, Hamme, Lokeren, Sint-Niklaas, Sinaai en Zele wordt de plechtigheid openbaar gemaakt door het uithangen van aanplakbrieven achteraan in de kerken.

Afb. 27

De kapel van O.L. Vrouw van VII Weeën op het gehucht de Heide te Waasmunster, alwaar op de derde zondag van juli H. Missen ter ere van de H. Donatus opgedragen worden.

(Cliché, Vlaamsche Toeristenbond, Antwerpen).

Op de tweede zondag van juli maakt een processie waarin zijn beeld gedragen wordt, na de hoogmis, de rondgang rond de kerk. In werkelijkheid is het de H. Sakramentsprocessie, die wegens de viering van de H. Donatus, verschoven wordt.

Op de derde zondag van juli, het sluiten van de oktaaf, worden H. Missen in de kapel van O.L. Vrouw van VII Weeën op het gehucht de Heide, zie afb. 27, ter ere van de heilige opgedragen. Binst de oktaaf wordt, gedurende al de goddelijke diensten, de relikwie van de H. Donatus ter verering aangeboden.

Uit een viertal dubbeldevotieblaadjes in ons bezit, is uit te maken dat eerst geijverd werd voor de broederschap van Brussel alvorens te Waasmunster zelf een opgericht werd. In het oudste exemplaar gedrukt « Te Gend, by J. Poelman, op de Hoogpoorte », zonder datum, goedkeuring « Vidit hâc 19 januarii 1764. C. J. Leyniers,

Parochiekerk van O.L.V. Waasmunster

BROEDERSCHAP

van den H. DONATUS, Martelaar.

Dit is gewijd en heeft geraakt aan de Relikwiën van den H. Donatus, die berusten in de Parochiale Kerk van O. L. V. te Waasmunster, land van Waas.

De ondergeteekende, willende kristelijk leven en sterven onder de bescherming van den H. Martelaar *Donatus*, is ingeschreven in zijn broederschap den

.....

.....

Afb. 28

Voorblad van het dubbeldevotieblaadje van de H. Donatus te Waasmunster, gedrukt door Drukkerij Muylaert — Wieze.
(Cliché, Archief O.L. Vrouwkerk, Waasmunster).

Lib. Cens.» geïllustreerd op het voorblad met een identische afbeelding van een bidprentje zoals afb. 28, doch met de afmetingen 82×51 mm, lezen we : « Om dat wy tot Brussel den 12 augusti 1763, zoo schroomelyk onweder van hagel, donder en bliksem hebben gehad, met zeer grooten schrik en schaede van heel de Stad en omliggende landen, tot vermeerdering der devotie tot den H. *Donatus*, zoo zyn in de Kerk van de PP. Capucinen tot Brussel gesteld zyne H. Reliquiën tot vereering en toevlugt van de Geloovige.»

Afb. 29

Veelkleurenprentje van de H. Donatus
voorhanden te Waasmunster

*Feestdag den
tweeden Zondag van Juli*

H. Donatus, Martelaar, bescherm ons tegen onweder, donder, bliksem, hagel, vuur, bombardement en beschieting.

GEBED.

H. Donatus, die om uwe godsvrucht, van God de macht hebt verkregen de geesels en rampen af te keeren, wij smeeken U ons bij te staan, opdat wij gespaard zouden blijven van de o n h e i l e n der luchtelementen.

Verwek in ons de deugd van vertrouwen op Gods goedheid en op de Moederlijke Bescherming van de Allerheiligste Maagd Maria, Middelaars aller genaden.

Wil uwe bijzondere bescherming verleenen aan al dezen die U aanroepen tegen den bliksem en de gevaren van de bombardementen.

Imprimatur

Gandae 14 Martii 1944

C. Calewaert, vic. gen.

Men kan zich laten inschrijven in het broederschap. Men stort éénmaal voor gansch het leven eene bijdrage volgens zijn vermoegen.

Kunstdruk. G. Hutsebaud.
Antwerpen-Deurne

Later uitgegeven dubbeldevotieblaadjes, o.a. dat gedrukt te «Gent, bij I. Vanderpoorten, Pollepelstraat, 18», zonder datum, zonder illustratie, zelfde goedkeuring als voorgaande en dat ge-

drukt door « Drukk. W. Van der Meulen, Waasmunster », zonder datum, zonder illustratie en met vermelding « Kerkelijk goedgekeurd », vermelden uitdrukkelijk dat de broederschap te Waasmunster in 1763⁽⁴²⁾ opgericht werd. In het exemplaar gedrukt door de Drukkerij Muylaert - Wieze, zie afb. 28, zonder datum, met illustratie op het voorblad en met vermelding « Vidit hâc 19 Januarii 1764. C. J. Leyniers, Lib. Cens. » wordt geen datum van oprichting van de broederschap opgegeven. De broederschap is met volle en gedeeltelijke aflaten verrijkt.

Alhoewel het niet te achterhalen is uit welke gemeenten men ter bedevaart komt, want in het register van de broederschap worden enkel de namen van de leden ingeschreven, mogen we aannemen dat uit gans de omtrek gepelgrimeerd wordt.

Voor de personen die gedurende het jaar de H. Donatus komen vereren, liggen achteraan in de kerk en in de kapel van O.L. Vrouw van VII Weeën op de Heide, dubbeldevotieblaadjes en prentjes in veelkleurendruk, zie afb. 29, ter beschikking in een bakje nevens het offerblok. Zeer zeldzaam nochtans komen er soortgelijke bedevaarders.

In de loop van het jaar, vooral gedurende de zomermaanden, worden af en toe H. Missen besteld om bevrijd te blijven van de schadelijke uitwerkselen van donder en bliksem.

Inlichtingen : Z.E.H. Bredoel, pastoor.

Bibliografie : Bedevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen, Bijdrage tot de studie van de legenden, de ikonografie, de volksgebruiken door Lic. Renaat van der Linden; in eigen beheer, Godveederdegemstraat, 15, Zottegem. Deze drukke bedevaart wordt op blz. 322-323 terloops aangehaald.

— Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens, C.ss.R.; Ovl. Zanten, 32^e jg., n^r 5 en 6, blz. 174.

10) WELLE.

Te Welle wordt de H. Donatus niet meer vereerd. In de kerk zien we nog het relikwieschrijn waarop zich een beeldje van ongeveer 50 cm hoogte bevindt, dat de H. Donatus voorstelt. In zijn rechterhand houdt hij de palmtak der martelaren en in zijn linkerhand zijn schild, waarop bliksemflitsen afgebeeld staan. Naar ons oordeel bevindt er zich in het schrijn geen relikwie meer.

(42) Dat is praktisch onmogelijk. Het gaat hier om een navolging van een bestaande devotie, n.l. van die te Brussel, alwaar het voorval, dat aanleiding gaf tot het ontstaan van de devotie, slechts in 1763 voorviel. De letterlijke overname van de tekst van het dubbeldevotieblaadje van Brussel speelt hier de rol. Naderhand werd deze onnauwkeurigheid vastgesteld, want op de laatst uitgegeven dubbelblaadjes te Waasmunster komt geen datum van oprichting van de broederschap meer voor.

Het beeldje van het schrijn wordt nog altijd in de H. Sakraments- en Half-Oogstprocessies medege dragen. Het is ons niet gelukt te achterhalen of er destijds een broederschap opgericht werd; ook niet hoe het met de devotie gesteld was.

Al wat van de verering van de H. Donatus nog overblijft, is dat een paar malen gedurende de zomer, na de zondagmissen, zijn relikwie ter verering aangeboden wordt.

Inlichtingen : E.H. Fr. Van Roy, onderpastoor.

(Wordt voortgezet).

In Memoriam

I. JULES MAHY.

Op 12 september jl. overleed te Wondelgem in zijn vijfentachtigste levensjaar onze ouderdomsdeken, ons trouw en toegewijd medelid I. Jules Mahy, beheerder van de N. V. « Ateliers Mahy Frères ». Sedert jaren werd hij telkens aangesteld als controleur belast met het nazien van de rekeningen van de Bond, wat hij steeds deed met de hem eigen grote akkuratesse.

Wij betuigen aan zijn kinderen en kleinkinderen onze innigste deelneming en zullen zijn nagedachtenis in ere houden.

* * *

Architekt JOZEF HAECK.

Op 31 augustus jl. overleed te Gent in zijn zevenenzestigste levensjaar architect Jozef Haeck, beheerder van de Bond Moyson en van de Volkskliniek, lid van de Beheer-Kommissie van het Folklore-museum. Hij bewees aan de Bond grote diensten bij de inrichting van de eerste folkloristische tentoonstellingen in 1927, 1928, 1929, 1930, in het Museum der Lange Steenstraat.

Wij betuigen aan zijn echtgenote en aan zijn kinderen onze innigste deelneming. Zijn asse ruste in vrede !

Het Bestuur.

Nog iets over de Gentse zielhonden.

Wat ik wel gehoopt maar daarom nog niet had durven verwachten is dan toch gebeurd: het artikel over de Gentse zielhonden (zie het eerste nummer van deze jaargang) heeft uit verschillende hoeken zeer welkome reacties teweeggebracht.

— Ons ijverig medelid, de heer Van Bragt, schonk aan de Bond het lotingsnummer (465) waarmee hij zich een halve eeuw geleden feestelijk inlootte. Onze beste dank voor die voorbeeldige geste.

— De heer De Vos uit Evergem trok in een sympatiek schrijven mijn aandacht op het feit dat **kopen van een remplaçant** niet alleen gebruikelijk was in het leger doch ook bij de burgerwacht ofte garde civique. Hij was zo vriendelijk mij een tiental uittreksels uit kontrakten te bezorgen meer dan een eeuw geleden verleden voor notaris P. Van de Velde uit Evergem. Al de kontrakten werden afgesloten in 1831 tussen augustus en oktober; van de 10 opgeroepen dienstplichtigen waren er 8 landbouwers, één kuiper en één kleermaker; hun leeftijd schommelde tussen 22 en 30 jaar. Wat de plaatsvervangers betreft valt ons direkt op dat bijna allen oudgedienden zijn, van 25 tot 31 jaar, en gezinshoofden met meerdere kinderen. Met uitzondering van één onder hen, een Gentse herbergier, staan allen geboekt als (fabrieks)arbeiders. Merkwaardig, doch verre van verklaarbaar, is het feit dat in geen twee gevallen de premie of zogenaamde **uitkoopsom** evengroot is. In gulden uitgedrukt bedroegen die sommen: 47,25 — 85,05 — 129,44 — 132,30 — 160,25 — 189 — 212,625 — 224,43 — 236,25 — 283,50. Aan te stippen valt dat wat de zielhond voor de plaatsvervangende soldaat, de notaris was voor de remplacerende garde civique; ook dat heel die plaatsvervangerij een schel licht werpt op de sociale toestand van de arbeidende klas.

— De heer en bondslid M. Van Damme overhandigde mij een strooibiljet waarvan de tekst belangrijk genoeg is om hem onverkort over te schrijven.

NATIONALE MILICIE

P. A. WELLENS Beggijnenstraat 10 Mechelen

MILITAIRE PLAATSVERVANGING

P. A. Wellens, Agent van Militaire plaatsvervangings,
Gemachtigd door den Heer Minister van Oorlog

van den 12 Februari 1874, om plaatsvervangers aan te koopen voor het Belgisch leger, heeft de eer aan het publiek kenbaar te maken dat hij een bureel van Militaire Remplacementen komt te plaatsen te Gent, Oude Beestenmerkt n° 2, In den Graaf van Vlaanderen, onder het toezicht van zijnen agent PETRUS BOSSCHEN.

BERICHT AAN DE JONGELINGEN

De jongelingen die gedacht hebben om soldaat te worden kunnen hun hier in trouw remplaceren van als zij gelot hebben tot den ouderdom van 35 jaren en degenen die soldaat geweest zijn tot 40 jaar.

De jongens die nog geen 21 jaar geworden zijn, moeten eerst de toestemming aan hunne ouders vragen voor dat zij kunnen aangenomen worden. Zij mogen ook niet dronken zijn als zij zich komen aanbieden of zij worden niet aangenomen.

Al de jongens die zich bij mij komen remplaceren mogen een regiment kiezen naar hun verlangen.

Degenen die zich tot den Militairen dienst willen begeven kunnen zich hier in TROUW remplaceren tegen eene goede belooning, voor de SOMME VAN 1600 FRANKEN, en daarbij nog eene premie van 50 centiemen solde meer per 5 dagen dan eenen anderen soldaat, gedurende hunnen dienstdienst. Zij hebben alsook nog het recht na hunnen dienstdienst eene plaats aan het gouvernement te vragen, waarvoor zij den voorkeur zullen genieten.

P. A. WELLENS,

Beggijnenstraat, 10, Mechelen.

MEN VERVOEGE ZICH BIJ MIJNEN AGENT PETRUS BOSSCHEN, OUDE BEESTENMERKT, N° 2, IN DEN GRAAF VAN VLAANDEREN, TE GENT.

Degene die hier eenen man zal aanbrengen en als hij goed is voor den dienst zal eene goede belooning bekomen.

Mechelen, Drukkerij J. C. De Roy

De tekst spreekt voor zichzelf en vergt geen kommentaar. Ik heb gepoogd het spoor van Petrus Bosschen op te zoeken al ware het maar om de datum van het bericht te kunnen vaststellen. Ik mocht in mijn poging niet slagen om de eenvoudige reden dat Bosschen niet ingeschreven werd in de bevolkingsboeken. Wat laat veronderstellen dat onze agent d'affaires in **Den Graaf van Vlaanderen** niet woonde maar er alleen zijn bureel had. Wat we in de tekst zouden willen onderstrepen : dat men in 1874 de plaatsvervanging wettelijk geregeld had en dat aan afgezwaaide plaatsvervangers openbare betrekkingen beloofd werden.

— Een ander bondslid, die ik maar XYZ zal noemen, diepte uit zijn koffer oude papieren de adreskaart van een andere Gentse zielhond op en liet ze in onze verzameling belanden : een alledaags gelitografeerd zwart op wit kaartje van 12 op 9 met als tekst :

G. FLIPS / A St. Antoine, estaminet et logement, Vieux Marché au Bétails N° 15 Gand. Agent d'Affaires et remplacements militaires

In St. Antonius, estaminet en logement, Oude Beeste Merkt, N° 15 Gent, Agent van Affaires en Militairen remplacements.

Het kaartje kon heel gemakkelijk gedateerd worden : Guillaume Flips nam zijn intrek in St. Antonius in 1858 om amper 4 jaar later te verhuizen naar het Stadhuisstraatje waar hij zijn bedrijf voortzette.

— Onze sekretaris, de heer M. BROECKHOVE, herinnerde zich in BIEKORF een artikel gelezen te hebben eveneens over de zielhond. Dit art. van de hand van G. P. Baert is te vinden op blz. 254-257 van de jg. 52 (1951) en is geïllustreerd met een kaart Van Moorleghem klein formaat.

— Het Stadsbestuur liet de « Cinquantenaire » van de afschaffing van de loting niet onopgemerkt voorbijgaan. De traditie getrouw prijkten op de Kouter gedurende de Gentse Feesten twee geschilderde en geïllumineerde tafereelen — nazaten van de nu geheel vergeten Zwitserse chalets met « lantjes ». Een dier tafereelen was gewijd aan de loting. In vijf schuifkes waren de hoofdmomenten uit het lotelingsleven echt folkloristisch uitgebeeld : het verlaten van het dorp; de aanwerving; de **Verkoping**; de loting; het afzwaaien. Het is opvallend hoezeer de tekenaar zich laten inspireren heeft door onze grote Moorleghemse adreskaart.

— Dat het zielhondenras bij lange nog niet uitgestorven is blijkt maar al te zeer uit de berichten die in de laatste tijd over het Vreemdelingenlegioen in de pers te vinden waren.

— Ten slotte was ik zelf zo fortuinlijk in de bibliotheek van de Bond een laatste kaart te vinden (16×26) die veel gelijkenis vertoont met de kaart van Van Moorleghem. De kaart staat op naam van J. DE MEYER, Veerstraat 14 tegen de Beestemerkt, werd eveneens gedrukt bij D. Verhulst, maar vergast ons op twee afbeeldingen van de loting : bovenaan een beeld van de keuring en onderaan dat van een uitloting.

Valt er nog veel te besluiten? Ik denk het niet. Maar van belangloze samenwerking gesproken...

M. VAN WESEMAEL

VOLKSHUMOR.

Gentse kollektieve spotnamen vanaf 1325 tot heden*.

Onbetwistbaar is het geven van spotnamen op dorp en stad een merkwaardige wezenstrek van ons Vlaamse volk. Het bonte palet van schimp- en scheldnamen waarmee naburige steden, dorpen of volksbuurten elkaar hebben bejegend, is dan ook ongeëvenaard.

Aanleidingen of oorzaken daartoe liggen voor het grijpen : allerhande volkstradities, bepaalde karaktertrekken, psychische afwijkingen, al dan niet historische gebeurtenissen, een eeuwenoude vete nogmaals bovengehaald of een verbeteren najiver... zij kunnen alle aanleiding zijn dat gemoederen worden opgehitst, vuisten jeuken, tongen loskomen, en een vloed van schimpscheuten op de tegenstanders neerkomt. Het volk neemt immers alles te baat wanneer het met de wapens van spot en humor te velde trekt.

Uit de rijk gevarieerde gamma van Gentse spotnamen moge blijken dat wij voor Gent over een zeer uitvoerig materiaal beschikken en dat niet alle spotnamen honend, beledigend of agressief bedoeld zijn. Heel vaak zijn deze zelfs verrassend vermakelijk en getuigen van de speelse spotlust van ons volk.

In een kronologisch gerangschikt onderzoek zijn de Gentenaars ons het vroegst sinds 1325 bekend onder de spotnaam MEDE-DRINKERS. Kurieus dat het volk van Nonkel Miele reeds dan om dergelijke kwaliteiten vermaardheid verwierf!

Mededrinkers zijn liefhebbers van mede of mee, honingwijn, een alcoholische drank door gisting uit gekruide honig bereid. Mede is eigenlijk zoveel als « champagne-wijn » en mededrinkers zijn dus champagnedrinkers. Daar deze drank heel snel de hoofden verhitte en tot menige twist aanleiding gaf kreeg het woord mededrinker ook de betekenis van ruziemaker of twistzoeker.

De mede was een bekend produkt in vroegere eeuwen. Reeds bij Grieken en Romeinen ruchtbaar werd zij ook in de middel-eeuwen zeer gegeerd. De Skandinavische volkeren kenden haar zelfs een goddelijke oorsprong toe, en in Maerlants Merleyn lezen wij hoe een kuip mede het geschikte middel was om een herrieschoppende draak te vangen.

* Over de Gentse spotnamen, spotgezegden en -rijmpjes zie ook Oostvl. Zanten, II (1927), blz. 14-15, 27-29; IV (1929), blz. 60-61, en het artikel van L. LIEVEVROUW-COOPMAN, « De Bijnamen der Gentenaars », XVIII (1943), blz. 61-69, 73-88, 103-110. (Red.).

Met deze spotnaam werden de Gentenaars rond het jaar 1325 gebrandmerkt. Het *Chronicum Comitum Flandrensium* op het jaar 1325 noemt hen smalend « *potatores medonis* »⁽¹⁾.

In dit *Chronicum* wordt verhaald hoe het tot een treffen kwam tussen het Gentse gemeentelager dat ditmaal aan de zijde van de Vlaamse graaf Lodewijk van Nevers stond en een bende Brugse opstandelingen. Twee minderbroeders werden door het Gentse leger op hen afgestuurd met de vraag de eed van trouw te zweren aan de graaf. De opstandelingen weigerden halsstarig zich te onderwerpen en antwoordden kordaat : « wij durven wel de strijd aangaan met die *mededrinkers*, maar ons onderwerpen, dat nooit ».

Hieruit kunnen wij reeds konkluderen dat de mede voor de Gentenaars vast geen onbekende was. Er bestonden te Gent stellig medebrouwerijen en die drank werd hier zeer op prijs gesteld. Het bestaan van deze brouwerijen, hun belang en reputatie hebben er dan ook in niet geringe mate toe bijgedragen om de spotnaam Mededrinkers te verspreiden en populair te maken. Heel in het bijzonder de mening van sommige historici als zou Jakob van Artevelde zelf een « medeblander » of medemenger geweest zijn, scheen voor vele folkloristen alweer een bewijs voor de historiciteit en de populariteit van deze scheldnaam.

In 1941 schreef Dr. P. Rogghé nog dat J. van Artevelde omstreeks 1315 met een medeblandster was gehuwd, en dat zijn tijdgenoten beweerden dat hij deel uitmaakte van het brouwersambacht⁽²⁾.

Over het feit of Artevelde al dan niet medeblander was, aldus Prof. H. van Werveke, is het laatste woord nog niet gezegd; hoogstens kan men bewijzen dat enige van zijn verwanten dit bedrijf hebben uitgeoefend⁽³⁾.

Twee spotnamen die hun ontstaan vonden in het wilde karakter van de aloude bedevaart naar Sint-Lievens-Houtem, waar volgens de traditie het graf van de H. Livinus werd bewaard, zijn LIE-VENSZOTTEN en DUIVELKENS.

(1) *Chronicum Comitum Flandrensium* in J.J. De Smet, *Corpus Chronicorum Flandriae*. Bruxelles, 1837-1865, dl. I, blz. 198.

(2) P. ROGGHE, *Vlaanderen en het zevenjarig beleid van Jacob van Artevelde (1338-1345)*. Brussel, 1941 (uitg. Basis-reeks nr. 9), dl. I, blz. 18-19.

(3) H. VAN WERVEKE. *Jacob van Artevelde in het licht der geschiedenis*. Overdruk De Vlaamsche Gids, februari 1939, blz. 5.

Het is welbekend dat de relikwieën van deze heilige elk jaar op 28 juni door een woelige en uitgelaten menigte uit de kerk van de Sint-Baafsabdij gehaald en onder een dol geroep naar Houtem werden gedragen. De bedevaart naar Houtem echter, die volgens de legende in het begin van de XIe eeuw zou ontstaan zijn, vertoonde niet altijd dit buitensporig karakter. Zij was in haar oorsprong een vrome uiting van de diepe volksverering voor deze Gentse patroonheilige.

Alras sloeg de stichtende volksdevotie in de meest ontstichtende baldadigheid om. De Annales Gandenses schilderen ons de historische gebeurtenissen, oorzaak van de latere onstuimigheid en bruegheliaanse uitgelatenheid die de bedevaart sindsdien kenschetste :

« Toen de Gentenaars datzelfde jaar [1301] in goede orde te Houtem waren aangekomen, raakten zij slaags met de dorpelingen en werden er deerlijk behandeld, ja zelfs gewond. De Gentenaars, die deze brutaliteit niet voorzien hadden, lieten zulks niet ongedaan. Zij kwamen terug « armata manu en cum signis bellicis », legden het dorp in as en wonden of doodden er vele burgers »⁽⁴⁾.

Van dan af werd de bedevaart naar Houtem een razende vaart van een ongebreidelde bende die zich de hele dag en de nacht aan de meest ergerende buitensporigheden overgaf.

Een merkwaardige parafrase van deze twee spotnamen vinden wij terug in het relaas van een ooggetuige :

« ... en courant, criant et huant, jusque audit villaige de Haultem, en traversant les champs, hayes, bois et fossés, bons et mauvais chemins, feussent remplis d'eauwe ou non, comme *gens sans entendement et hors de leurs mémoires*, en menant ung tel bruit, comme si tous les *diables* y eussent estés ... »⁽⁵⁾

Ieder jaar deden deze baldadigheden zich opnieuw en in stijgende lijn voor, totdat het 17e artikel van de Carolijnse Concessie in 1540 een einde stelde aan deze uitspattingen. Hoe duidelijk en pregnant spreken ook de verordeningen door de Gentse magistraat uitgevaardigd om de misbruiken te remmen, nl. de voorgelaten. Het eerste dagte kent van 23 juni 1412 en hield voor dat degenen

(4) J.GESSLER, De aloude bedevaart naar Sint-Lievens-Houtem. Oostvl. Zanten, XVIe jg. (1941), nr. 3, blz. 66.

(5) M. GACHARD, Relation des Troubles de Gand sous Charles Quint par un anonyme. Bruxelles, 1846, blz. 104 vlg.

die de ommegang van Sint-Lieven te Houtem meemaakten, zich deftig moesten gedragen « nochte niemant in twater ofte int vule en draghe nochte eenighe nieuwichede in en bringhe daerof dat rumoer ofte onruste binnen der stede van Gend » kon ontstaan⁽⁶⁾.

Tot in 1539 werden de voorgeboden ieder jaar opnieuw afgekondigd. In 1540 werd de bedevaart door Karel V verboden, maar rond 1561 waren de buitensporigheden reeds herbegonnen en werden ook de voorgeboden hernieuwd. Dit duurde tot 1574.

Heel gevat heeft Dr. H. Nowé in zijn bijdrage tot de studie der Gentse voorgeboden op de Sint-Lievensbedevaart deze laatste heropflakking en het wegsterven van de excessen der Lievenszotten en Duivelkens verklaard, waar hij zegt dat het waarschijnlijk de sombere tijden van de godsdienstoorlogen zijn geweest die de laatste sporen van deze merkwaardige uiting van middeleeuwse godsdienstige folklore hebben weggespoeld⁽⁷⁾.

Een andere spotnaam uit de XIVE eeuw, rond 1380 door de rivaliserende Bruggelingen aan de Gentenaars gegeven, is deze van KLAUWAARDS. Dit op grond van het herkenningsteken dat zij op hun uitrusting droegen. Het merkwaardige hieraan is, dat die benaming toen specifiek voor de Gentenaars gold en niet zoals rond 1302 gebruikelijk was voor alle Vlaamse gemeentenaren, vrienden van de graaf, in hun strijd tegen de Franse koning.

In 1380 kwamen de Gentenaars in opstand tegen de Vlaamse graaf Lodewijk van Male die door de Bruggelingen werd gesteund.

Die Excellente Cronike van Vlaenderen, in 1531 te Antwerpen gedrukt, vertelt ons heel uitvoerig hoe die van Gent met die van Brugge slaags raakten en hoe te Brugge op de Klauwaards een liedeken werd gezongen :

« Ende up den .xiiiij. dach van Meye [1380], so quamen die van ghendt in brugghe, ende gherochten tot up die Vrydachs marckt. Daer was seer ghevochten, ende daer bleven vele van dye van Ghendt verslegghen, ende ooc sommeghe van Brugghe, ende daer warer ooc vele vanden ghentenaers ghevanghen. Ende die van Ghendt hadden de meeste schade ... Nu es te wetene dat als doe dye van Ghendt hadden voor haerlieder paruere up dye mauwen Liebaerts clauwen, ende die

(6) Stadsarchief Gent. Register der Voorgeboden, fol. 32c.

(7) H. NOWE, *Gentse Voorgeboden op de St.-Lievensbedevaart*.
Miscellanea Gessleriana. Antwerpen, 1948, blz. 967 vlg.

Zie ook J. VAN DE VIVERE, *Chronijcke van Ghendt*. Gent 1885, blz. 343.

paruere van die van Brugghe waren lelyen, ende up die vrydachs marct vergaderden meest alle die van Brugghe. Daer was seer ghevochten, ende daer waren meest alle die van Ghendt verslegghen, die weder omme in Brugghe ghekeert waren. Ende omme dat die van Brugghe die victorie hadden, men sanckere een liedeken in deser manieren :

Claeuwaert, claeuwaert,
hoet hu van den lelyaert
Gaet ghi niet thuysewaert
Ghi laetter huwen tabbaert
Al waerdi noch so seere ghebaert
Sy sullen hu maeken vervaert »⁽⁸⁾

Voorwaar een duidelijke illustratie van de naijver tussen Gent en Brugge in hun partikularistische strijd!

HEREN VAN GENT zo noemt een rijk en merkwaardig inventaris van spotnamen op de voornaamste steden en dorpen van Vlaenderen de Gentenaars. Dit handschrift, getiteld *DE PROPERHEDEN vanden steden van vlaenderen*, is waarschijnlijk nog te situeren in de tweede helft van de XIVe eeuw.

Het komt ons in elk geval voor dat deze spotnaam, die als een eretitel klinkt en aanvankelijk wel een vleierende bijnaam was, in de onbuigzame fierheid, macht en rijkdom der Gentse poorters zijn oorsprong vindt. Heren van Gent! Het klinkt als een trotse waarschuwing van één der machtigste steden van weleer.

In de XVe eeuw kwam de koppigheid van de Heren in opstand tegen de beknottende en centralizerende politiek van Filips de Goede. Dit leidde helaas tot een bloedige nederlaag bij Gavere in 1453. Sindsdien daalde de trotse overmoed, en vandanaf kunnen wij ook aannemen dat de bijnaam Heren van Gent, met smalende minachting de Gentenaars toegesnauwd, gemakkelijk tot een spotnaam kon ontaarden die hun trotse hart treffen moest bij de herinnering aan zoveel grootheid en luister van weleer.

Honderd jaar later ongeveer leeft deze spotnaam nog voort. In 1561 vangt de Brugse dichter Eduwaert DE DENE zijn *LANGHEN ADIEU* aan met de verzen :

« Adieu, Poorters van Brugghe, adieu Heeren van Ghent
Adieu, Kindren van Ipre, wijdt verre bekend »,

(8) Die Excellente Cronike van Vlaenderen. Antwerpen, 1531, fol. 67v^o.

een bewijs dat deze spotnaam in 1561 nog gangbaar was, hoewel die andere van Stropdragers, in 1540 aan de Gentenaars gegeven, véél aktueller zal geweest zijn. Onze Bruggeling schijnt hier heel schuchter de stropdragershistorie over het hoofd te zien, niet omdat deze vernederende spotnaam te onbetamelijk scheen — zoals J. Cornelissen voor mogelijk acht⁽⁹⁾ — maar uit grote vrees daarom vervolgd te worden. De kronieken verhalen ons immers onomwonden hoezeer de spotters vervolgd en gestraft werden : men werd verbannen uit het land en het graafschap Vlaanderen; men werd gehangen, de tong met een ijzer doorstoken en dgl. praktijken meer. Het is dus in 't geheel niet te verwonderen dat de dichter hier naar de minder aktuele en minder scherp aantijgende spotnaam Heren van Gent greep, te meer daar deze oorspronkelijke erenaam desnoods gunstig kon worden geïnterpreteerd.

Beslist reeds een eind in de XVe eeuw daterend is de spotnaam SLAPSCHETEN VAN GENT. Hierboven reeds spraken wij over de gevechten tussen de Gentenaars en hun hertog Filips de Goede, die eindigden met een verpletterende nederlaag in de meersen van Gavere.

Over deze onenigheid verhaalt het *Dagboek van Gent* op de maand oktober van het jaar 1451 hoe misnoegd die van Gent toen waren op magistraat en schepenen :

« Item tsMaendachs, den iiiij^o van derzelve maent waren vonden ghestroyt ontrent den Scepenhuuse diversche brieven, in substancien inhoudende :

Ghy slapscheten van Ghendt
die nu hebt 't regiment
wy en zullen 't nu nyet meer ghewaghen
maer zullen 't eenen nuyewen Artevelt claghen

in 't welcke de wet ende 't volck eensdeels beroert waren »⁽¹⁰⁾.

Dit berijmd paskwil met de spotnaam Slapscheten was als een stoute bedreiging bedoeld op de lamheid en laksheid van magistraat en schepenen.

Slapscheten betekent zoveel als platbroeken, karakterloze lui. Denkt men hierbij aan een letterspeling in het woord «schepen(en)» tussen de *t* en de *p*, dan bereikt men wel een verrassend komisch

(9) J. CORNELISSEN, *Nederlandsche Volkshumor*, dl. II, blz. 25.

(10) *Dagboek van Gent* van 1447 tot 1470. Uitg. V. FRIS, Gent, 1901-1904, dl. I, blz. 129.

effekt, dat de bedoeling van de Gentenaars nog klaarder in het licht stelt.

KAAFVAGERS is een benaming die voorkomt in het laatste kwart van de XVe eeuw. Het woord betekent schoorsteenvegers. Waarschijnlijk werd deze benaming aan de Gentenaars gegeven omdat er toen heel wat schoorsteenvegers moeten geweest zijn. Deze woonden gewoonlijk in hetzelfde straatje dat de naam kreeg van Vuilstraatje, omdat zij — naar men zegt — het roet voor hun woning ophoopten totdat de vracht groot genoeg was om ze te kunnen verkopen en vervoeren. Op zeker tijdstip waren er niet minder dan vier zulke straatjes : één over de Nieuwbrug, één tegen de Apostelhuizen, een derde tegen de Augustijnenkerk en een vierde op Ekkergem⁽¹¹⁾.

De naam Kaafvagers komt reeds voor in een vonnis van 7 augustus 1477, waarbij Jan Casterman van Waarschoot

« L jaer vuten lande van Vlaendren ghebannen [werd] omme dat hy met zynen openbaren onghelike gheseit heeft te meer stonden, dat de *caefvagers* van ghend ter justicien ende ter doot bracht hadden zonder cause ende redene eeneghe goede mannen van deze stede, segghende dat hy wilde dat hy den overdeken zelve an eenen tac ghehanghen en verwoorcht hadde »⁽¹²⁾

Vier spotnamen eveneens uit het laatste kwart van de XVe eeuw worden ons onomwonden in het register der ballingen meegedeeld. Het zijn MUITMAKERS, PLATVOETS, VILEINS en KERELS.

Op 11 december van het jaar 1481 werd Jan Massiet, de ontvanger van Kassel, voor vijftig jaar uit den lande van Vlaanderen gebannen

« ommedat hy hem onlancxleden vervordert heeft te segghen dat die van Ghend waren alle *meutmakers*, *platvoets*, *vylains* end *keerels*, waer omme hem verleepte te commene binnen Ghend, welke woorden niet en behoorde te lidene sonder pugnacie »⁽¹³⁾.

MUITMAKERS, later MUITERS, is een spotnaam die bijzonder passend het karakter van de Gentenaars typeert. Onder de lange

(11) L. LIEVEVROUW-COOPMAN, Oostvl. Zanten, XVIIIe jg. (1943), nr 3, blz. 63.

(12) Stadsarchief Gent. Ballingboek 1477, fol. 13.

(13) Stadsarchief Gent. Reeks 212. Ballingboek 1472-1537, fol. 57vo.

reeks scheldnamen komen diegene die het begrip mouter, opstandeling of rebel uitdrukken, in hun verschillende vormen, het meest voor. Het muiten zit de Gentenaar in het bloed. Het is onmiskenbaar een traditionele karaktertrek.

In het hierboven vermeld vonnis is er ook sprake van PLATVOETS, VYLAINS en KEERELS. Platvoets — in figuurlijke zin gebruikt — betekent lomperds, botteriken. In betekenis sluit deze spotnaam nauw aan bij Vilains en Kerels, die toch allemaal eenzelfde eigenschap gemeen hebben nl. onbeschaafd, ruw, zonder manieren en van lage geboorte te zijn. Soms worden Kerels en Vilains zelfs tot een vaste binding samengekoppeld als zouden het synoniemen zijn⁽¹⁴⁾.

De vraag is waarom men de Gentenaars deze vernederende spotnamen zou hebben gegeven. Heeft men «les Vilains de Gand» bespottelijk willen maken? Of hebben de spotters alle Gentenaars willen gelijk stellen met de «kerels», die als bij uitstek grof, onbeschaafd, ongelikt werden getekend? In elk geval is het de scherpste tegenstelling met de roemrijke Heren van weleer. Hier hebben wij de twee uitersten van de hele rij spotnamen ooit aan de Gentenaars gegeven.

In een ander vonnis uit datzelfde Ballingboek wordt in dit verband ook gewag gemaakt van de naam STAMPERS, met dezelfde begripsinhoud van oproermakers:

« Pieter van den Hecke van Dorissele (1491) ghebannen L jaer van paeysbrake, omme dat hy, contrarie den paeysse ende den voorgheboden te diere cause utgeleit zekere liedekens ghezonghen heeft up de *stampers* ende *mueytmakers* van Ghend, daer af grote onghenoughte ende beroerte commen mochte, jndien daerjnne niet voorsien en worde »⁽¹⁵⁾.

Een voor de Nederlandse gewesten belangrijk voorval in het laatste kwart der XVe eeuw was de plotse dood van de landsvrouw Maria van Boergondië (1482). Hierdoor nam haar gemaal Maximiliaan van Oostenrijk het staatkundig voogdijschap waar over de minderjarige Filips de Schone. Dit politieke feit gaf aanleiding tot nieuwe spanningen tussen vorst en steden, en uit deze strijd ontstonden alweer nieuwe spotnamen.

(14) Mnl. Wb. III. kol. 1364-5, i.v. kerle: « sy versmaden ooc ende blameren den ghenen, die haer broot winnen met eeren: sy heetense carels ende vyleyne » (N. Doot. blz. 151).

(15) Stadsarchief Gent. Reeks 212. Ballingboek van 1472-1537, fol. 105v^o.

De drie leden van Vlaanderen, Gent-Brugge-Ieper, verzetten zich zeer heftig tegen dit voogdijschap en hielden het voor de jonge hertog Filips. Vandaar dat zij de naam kregen van FILIP-PIJNEN⁽¹⁶⁾.

De twisten bleven niet uit, en gesteund door de sluwe Franse koning Lodewijk XI, waagden de Vlaamse gemeenten het Maximiliaan en zijn aanhangers te bevechten. Hun traditioneel muiterkarakter getrouw behoorden de Gentenaars, onder leiding van de tweelingbroeders Jan en Frans Coppenole van het gild der kousenwevers, tot de hevigste vijanden van Maximiliaan. Zij werden daarom COPPENOLEN genoemd Tegenover dezen stonden dan de aanhangers en strijdgenoten van Maximiliaan, die de MONETANEN werden genoemd. Vanwaar deze naam?

Het is een feit dat de keizer een onmenselijke druk uitoefende door zijn belastingstelsel. Ook aan het oog van de kroniekschrijver is deze eigenschap van Maximiliaan en diens raadslieden niet ontgaan, toen hij schreef:

« Nu ziet wat die groote ghiericheit van srooms conincx raedtslieden conste bedriven, die welcke, ten grooten excessiven coste ende schade van alle die weerelt, anders niet en zochten dan haerlieder eighen pot en beurse te vullene, indien zij anders vullick gheweest hadden, maar neen zy; Godt vergevet hemlieden »⁽¹⁷⁾.

In dien zin zoekt men dan een verklaring waarbij Monetanen aanhangers zouden geweest zijn van Moneta, monnaie, munt; spotnaam waarmee het spitsvondige volk Maximiliaans geldgierigheid brandmerkte. Interessant hierbij is het feit dat de strijd tussen Coppenolen en Monetanen in 1489 zo aanstekelijk op de gemoederen van de Brugse jongelui moet gewerkt hebben, dat zelfs honderden kereltjes van tien tot veertien jaar met elkaar de strijd aanbonden waarbij herhaaldelijk de namen van de aanvoerders « Moneta » en « Copenole » weerklonken en verscheidene doden te betreuren vielen⁽¹⁸⁾.

De XVIe eeuw is voor de Gentenaars de eeuw van revolutionaire daden die hun in 1540 een spotnaam zal toebedelen waarvan de

(16) N. DESPARS, Cronycke van den Lande ende Graefsece van Vlaenderen. Uitg. J. De Jonghe. Brugge, 1840, dl. IV, blz. 435.

(17) N. DESPARS, Cronycke, IV, blz. 280.

(18) V. FRIS, Een kindergevecht te Brugge in 1489. Volkskunde XXII (1911), blz. 53 vlg.

weergalm tot op onze dagen nog hoorbaar is : het is deze van STROPDRAGERS.

Kronologisch gaat hieraan de bijnaam CRESERS vooraf. Hij komt in het *Memorieboek der stad Gent*⁽¹⁹⁾ en in J. Van de Viveres *Chronyke van Ghent*⁽²⁰⁾ vooral voor rond 1539, en moet de naam zijn van de partij die in 1540 de opstand tegen Keizer Karel V op touw zette. De Cresers vertegenwoordigden dus een revolutionaire macht, die aanvankelijk klein, in de lagere standen ronselde en aan het gisten was, maar die, eens in het bezit van de militaire macht, absolute heersers werden en er niet voor terugschrokken hun magistraten te arresteren, te bannen of ter dood te veroordelen.

De naam zelf bleek al spoedig voor allerlei interpretaties vatbaar⁽²¹⁾. Wij voelen echter niet veel voor de letterlijke verklaring die L. Lievevrouw-Coopman hieraan heeft willen geven van roepers, schreeuwers. Veeleer zijn wij de mening toegedaan dat Cresers de specifieke benaming was voor de revolutionairen van 1539-40; een benaming die ongetwijfeld van het ww. creysschen is afgeleid, maar door de omstandigheden een welomschreven bepaalde betekenis heeft verworven, nl. deze van oproermakers, muiters en dgl. synoniemen.

Het lijkt geen twijfel dat de Cresers hard zullen « gecresen » hebben, en dat zij daardoor heftige oproermakers zijn geweest. Maar dat alleen verklaart het woord niet. Volgens het Mnl. Wb. van Verdam⁽²²⁾ betekent Creser hetzelfde als misnoegde, ontevredene, malcontente. Verdam verwijst in dit verband ook naar De Bo : men vergelijke het Wvl. *krèzen* dat de betekenis heeft van alles kwaadaardig beknibben en afkeuren en tegenwerken; *krèzer*, misnoegde; *krèzeren*, dwarsdrijven⁽²³⁾.

Deze opvatting benadert trouwens het best de zin van de historische gebeurtenissen van 1539-40.

(19) *Memorieboek der Stad Gent*. Gent, 1853, dl. II, blz. 161 en 187.

(20) J. VAN DE VIVERE, *Chronijcke van Ghendt*, blz. 110.

(21) M. CH. STEUR, *Mémoire sur les Troubles de Gand de 1540*. Bruxelles, 1834. (*Mémoires couronnés par l'Acad. Royale des Sc. et Belles Lettr. de Bruxelles*, T. X, blz. 157 vlg.)

J. F. WILLEMS, *Belgisch Museum*, VIII (1844), blz. 386-390.

J. CORNELISSEN, *Nederl. Volkshumor*, II, blz. 29.

L. LIEVEVROUW-COOPMAN, *Gents Woordenboek*. Uitg. K.V.A.T. & L., Gent, 1950-54, blz. 725.

(22) Mnl. Wb. III, kol. 2085.

(23) L. L. DE BO, *West-Vlaamsch Idioticon*, Gent, 1892, blz. 574.

De opstand van de Cresers zou aan de Gentenaars echter een naam bezorgen die meer dan vier eeuwen later nog steeds een levende herinnering is aan de droeve gebeurtenissen met de strop. Het is deze van STROPDRAGERS⁽²⁴⁾.

Om de oorlog met Frankrijk voort te zetten had de keizer een geldheffing van 1 200 000 gulden geëist waarin ook die van Gent hun aandeel te betalen hadden. De Gentenaars weigerden dit deel bij te brengen. De Grote Raad van Mechelen, het opperste gerechtshof, had hun reeds ongelijk gegeven, maar liever dan zich te onderwerpen dreven zij hun koppigheid door en namen de wapens op tegen de keizer. Er heerste te Gent een ware revolutie.

Op 14 februari 1540 kwam de keizer zelf met een leger naar Gent. Groot was zijn ontsteltenis bij het zien van zoveel buitensporigheden, dat het hem rouwde in deze ondankbare stede geboren te zijn. De uitspraak van het vonnis door de keizer gevelde viel als een dondersteen en bracht de Gentenaars een zo verpletterende slag toe dat hun opstandigheid totaal was verlamd. Nooit was de oude trotse stede zo hard geslagen geweest. Niet alleen werden al haar voorrechten en kostuimen vernietigd, zestien van de leiders ter dood verwezen en onthoofd of anderen verbannen, maar ook een zware geldboete en bovendien een ereboete werden haar opgelegd.

Blootshoofds en gekleed in zwarte ongegorde tabbaarden moesten talrijke afgevaardigden uit alle standen en neringen op 3 mei 1540 voor de keizer verschijnen om er met luider stemme hun mea culpa te slaan. Onder hen waren er vijftig «van den ghenen die jnde beruerte hem hieten Cresers ... den bast aen den hals», zo heet het in het vonnis; vijftig die in de volksmond alras aangroerden tot vijfhonderd, vijfduizend, of zelfs àl de Gentenaars.

Ongelooflijk is het hoe sindsdien met het dragen van de strop geschimpt werd. Hier lag voor het volk natuurlijk een terrein open waar de spot- en schimpzucht met hun noodlottige gevolgen hoogtij konden vieren. Amper twee maanden na de uitvoering van de sententie zagen de magistraat en de schepenen zich verplicht in te grijpen om het schelden met de strop te verbieden.

Niettegenstaande dit verbod werd er toch nog duchtig gescholden, zodat tot in het begin van de XVIIe eeuw zelfs een hele reeks vonnissen plaats had. Ernstige conflicten ontstonden omwille van dat woord; J. Cornelissen geeft ons hiervan tal van voorbeelden

(24) Ook de naam van Bastdraggers komt voor in de XVIe eeuw.

waarbij de spotters tot bloedens toe gegeseld, verbannen en zelfs publiek gehangen werden⁽²⁵⁾.

De naam Stropdragers is in de loop van de eeuwen de Gentenaars steeds bijgebleven. Vooral wanneer de Bruggeling met de stropdragershistorie uitpakt kan hij het Gentse muikersbloed nog gemakkelijk aan het koken brengen. Dan immers schiet zijn « nationaliteitsbesef » wakker en voelt hij zich met zijn roemrijke voorvaderen innig verbonden⁽²⁶⁾.

Sommige Gentse historici hebben willen bewijzen dat de Cresers met de strop aan de hals geen échte Gentenaars zouden geweest zijn maar wel hagepoorters. De Potter, Voisin en ook V. Fris waren die mening toegedaan. Hiervoor ontbreken vooralsnog duidelijke argumenten. Want al waren die Cresers hagepoorters, zij hadden te Gent toch burgerrecht verkregen en behoorden tot de stad.

Na Karel V komt Filips II aan het bewind. En wie Filips II zegt, denkt voor onze gewesten hierbij onmiddellijk aan de godsdienstige beroerten rond 1566 en later, toen Rooms en Calvinisten menig hard woord wisselden.

Een spotnaam — in folkloristische geschriften totnogtoe onvermeld — waarmee de katolieken en ook de Spanjaards rond 1566-67 de Gentse Geuzen beschimpten was deze van ZALMEN.

De naam Zalmen is het komisch resultaat bekomen na weglating van de p in psalmen. Het is wel bekend dat de psalmen van de nieuwe religie de Geuzen zodanig bevielen dat zij die in massa's van twee- tot driehonderd mensen 's avonds in de straten van Gent zongen : « men wartse alle avonde sijnghende met sommighe liedekins van Luther » schrijft M. van Vaernewyck in zijn Beroerlicke Tijden. De Gentse geschiedschrijver hangt ons een beeld op van de geestdriftige en veelvuldige samscholingen die toen plaats grepen :

« ... ooc ghijnghen mans en vrouwen arm an arm al zijnghende dees psalmen up diverse wijsen. Zoo deden ooc die jonghe kinderen bij schoonen daghe, ende ooc werden zij ghesonghen met partijen in de huysen, up de wijncelen ende dierghelijcke menaigen, zoo dat die catolijcque daarmede spottende zeijden : die *salmen*, (daarmede meenende zeker roode visschen die in den mont van den Rijn ende Mase ghevanghen werden) zullen nu zeer ghoeden coop zijn jeghen den vastenen, mits datmer nu alzo achter straten mede loop »⁽²⁷⁾.

(25) J. CORNELISSEN, *Nederlandsche Volkshumor*, II, blz. 19-23.

(26) Voor een uitvoeriger behandeling vgl. onze bijdrage in *Oostvl. Zanten*, XXXIIe jg (1957), nr. 5, blz. 153-158.

(27) M. VAN VAERNEWYCK, *Van die beroerlicke Tijden in die Nederlanden en voornamelijk in Ghendt. 1566-1568.* (Uitg. F. Vander Haeghen. Gent, 1872-1881, 4 dl.) Dl. I, blz. 66-67.

Hier hebben wij werkelijk een puik staaltje volkshumor : hoe men van psalmen tot goedkope vis kan komen! Ook de Spaanse soldaten die hier in de stad gekomen waren, hebben de Geuzen met Zalmen bedacht, en M. van Vaernewyck besluit het vierde boek van deel II der Beroerlicke Tijden met een referein waarvan de stok telkens luidt : «De Spaengiaerts hebben al de gheus salmen gheten »⁽²⁸⁾.

Ten einde naar volledigheid te streven moeten wij het kronologisch overzicht hier aanvullen met enkele minder bekende namen die soms parafrasen zijn van elders geciteerde.

Zo was er rond 1566 ook sprake van PIETERE of PIETERS. De afvallige geusgezinden werden in die tijden van godsdienstige troebelen door de Geuzen aldus genoemd.

Hieromtrent verstrekt M. van Vaernewyck enkele kleine aanwijzingen, o.m. de verklaring van de naam :

« ... Aldus wasser daer een deel die peniteerden ende werden dan van eenighe ghecken, die gheusghezint waren, gheheeten *Pietere*, al hadden zij andere namen, omdat sente Pietere sen Heere loochende ende verzaecte, alzo de dese, meenden zij, hadden uut vreesse de waerheyet verzaect »⁽²⁹⁾.

Ook J. van de Vivere gaat deze naam niet onopgemerkt voorbij :

« ... die te vooren gheheeten hadden Joos, Claeys, Jan ende Jacob, die ontfinck men doen al voor *Pieters* ende men hietse ooc *Pietere* by de catholycken, die hueren coninck ghetrauwe ghebleven waeren, ende zy lieden en dorsten van beschaemtheden daerteghens niet zeggen elck guesken doock ende zweech »⁽³⁰⁾.

In 1567 noemden de Spaanse soldaten de burgers van Gent eveneens BUGGERS :

« ... den onderbalieu ... ende meer ander eerlicke mannen vander stadt moeste van den meester del Campo hooren dat de lieden van Ghendt alle *bugghers* waren, verraders van haren coninck ende Lutheranen »⁽³¹⁾.

(28) M. VAN VAERNEWYCK, op. cit. Dl II, blz. 351-353.

(29) M. VAN VAERNEWYCK, op. cit. Dl. I, blz. 47.

(30) J. VAN DE VIVERE, Chronijcke van Ghendt, blz. 241.

(31) M. VAN VAERNEWYCK, op cit. Dl. I, 397.

Het Mnl. Wb. vertaalt de scheldnaam buggere, bugger, door ketter. In zijn meer verwijderde betekenis staat bugger gelijk met fielt, gemene kerel. Het gaat terug op het Mlat. bulgarus, waarvan ook het Fr. bougre.

Voor het jaar 1582 is er in de Gentse Chronijcke evenzo sprake van LIEVEN en BUGGERS :

« ... In July (1582) tsavonts zoo was ghevalle tusschen capiteyn Sonnevillie wacht ende capiteyn Vos wacht, an de Petercelle poorte, welke twee capiteinen namen questie jehens de burgerlicke wacht; de vreemde soldaeten heeten de borghers *Lieven* en *Buchers* »⁽³²⁾.

De bijnaam Lieven is in verband te brengen met de uitbundige verering voor Sint-Lieven en de bedevaart naar Houtem. Hij is een late herinnering aan de jolige Lievenszotten en Duivelkens.

Minder bekend is de spotnaam LEEUWEN VAN GENT. In 1582 verweten die van Oudenaarde de Gentenaars :

« *Ghy leeuwen van Ghendt*, comt nu en doet Audenaerde ontset! waer es nu uwen duc d'Alenschon, die ghijlieden ghestelt hebt jnde plaetse van den coninck van Spaingen, die Audenaerde ontset ghedaen soude hebben? ... »⁽³³⁾.

De naam gaat klaarblijkelijk op het Gentse stadswapen terug. In de XIXe eeuw zal een Gentse dansmaatschappij deze naam nog eens ruchtbaar maken door zich « De Leeuwkes » te noemen.

Uit diezelfde periode van godsdienstige troebelen dateert de spotnaam KRABBENISTEN.

In het laatste kwart van de XVIe eeuw (1584) werd deze naam gegeven aan sommige Protestanten te Gent die van stelen hun beroep maakten. Het is trouwens bekend dat in de XVIe eeuw het pauperisme toenam en landlopers, dikwijls afgedankte soldaten, de wegen onveilig maakten.

« Deze liepen dagelicx uyt — aldus Van de Vivere in zijn Chronijcke — brochten al naer stadt dat sy op tlant vonden, als haut, yzers ende anderssins, maer daer wierdender dicmael ghevangen ende wierden van de Malcontenten haer lijf in sticx ghesmeten ende som doot ghesmeten; maar tghebeurde oock somtijds dat sy vielen jnde handen vande Malcontenten die wat medelijden hadden; want deen partye

(32) J. VAN DE VIVERE, Chronijcke van Ghendt, blz. 343.

(33) J. VAN DE VIVERE, Chronijcke van Ghendt, blz. 357.

dicmael beter waren dan dandere. Ende die zulcx gheraecten te comen, ontstonden meteen te dansen ende singen dit naervolghende :

Danst eens, *Crabbenist*,
Als wij boter noch broot en hebben
moeten wij werden papist,
ende lieten ze daer mede loopen daer sy wilden »⁽³⁴⁾.

De naam Krabbenisten is een afleiding van het ww. krabben, dat de betekenis had van met benen of handen scharrelen; vandaar heeft krabben ook een figuurlijke betekenis, zowel in de zin van zich meester maken van, naar zich toehalen met het bijbegrip van begerigheid, als in de zin van heimelijk, tersluiks zich toeëigenen, en vandaar een eufemistische uitdrukking voor stelen.

Uit de XVIIe eeuw zijn ons geen nieuwe namen bekend.

Voor de XVIIIe eeuw hebben wij de welbekende naam van GENTSE MAMMELOKKERS te vermelden. De zonderlinge spotnaam vindt zijn oorsprong in een oude sage die reeds bij de Romeinen bekend was, maar die ook bij ons in de XVIIIe eeuwse volksmond leefde. Het is de sage van het meisje dat haar opgesloten vader voedde. Om dit tafereel te vereeuwigen werd boven de ingangspoort van de vroegere stadsgevangenis een groot bas-reliëf aangebracht, toen David 't Kindt deze in 1744 bouwde. Dit bas-reliëf gaf aan de gevangenis de naam « Mammelokker », een naam die zij heeft bewaard en die dan als spotnaam op al de Gentenaars is overgegaan.

Op het einde van de XVIIIe eeuw (1798-99) onthult de « *Nieuwen Klugt Almanak voor het jaar VII van de Fransche Republiek* » een nieuwe spotnaam, GENTSE VLIESHEREN.

V. Fris ziet in deze scheldnaam een parafrase van de stropdrager; hier wordt de strop vergeleken met de halsband van het Gulden Vlies⁽³⁵⁾, terwijl J. Th. De Raadt enkel aan een zinspeling op de orde van het Gulden Vlies denkt⁽³⁶⁾.

Voor de XIXe eeuw beschikken wij over enkele zeer representatieve spotnamen waaronder de naam LOCHTE GENTENEIRS een eerste plaats inneemt. Naast de naam GENTSE LOLLEKENSHEREN is deze wellicht één van de jongste spotnamen. De oorsprong ervan is terug te voeren op het bestaan van een zeer popu-

(34) J. VAN DE VIVERE, *Chronijcke van Ghendt*, blz. 357.

(35) V. FRIS, *Stropdragers. De Vlaamsche Gids*, VIII (1911), nr. 4, blz. 347.

(36) J. TH. DE RAADT, *Les Sobriquets des Communes belges*. Bruxelles, 1903, blz. 349.

laire dansmaatschappij « De lochte Genteneirs », door het volk ook « De Lochten » genoemd.

Uit mondelinge overlevering weten wij dat zij reeds in de eerste helft van de XIXe eeuw bestond en moest wedijveren met twee andere Gentse dansmaatschappijen : « De zware Genteneirs » en « De Leeuwkes ». In 1867 waren de Zware Genteneirs en de Leeuwkes reeds uitgedanst. De Lochten zouden echter nog een halve eeuw hun maatschappij in leven kunnen houden. Het jaar van de grote wereldtentoonstelling te Gent, 1913, was dan ook één van hun laatste hoogtepunten. Toen stonden er nog tien Lochten op de planken. Een jaar later brak de eerste wereldoorlog uit en bracht aan het bestaan van de maatschappij de laatste klap toe.

Dat deze dansverenigingen zéér populair waren, hoeft nauwelijks gezegd. Ieder echte Gentenaar weet dat de volksdansfeesten, door een orkestje van vijf muzikanten begeleid, één der voornaamste nummers uitmaakten op het programma van de Gentse kermis. In het bijzonder de Lichte Genteneirs oogstten steeds een overweldigend sukses.

Het uitsterven van deze dansvereniging heeft echter niet belet dat haar naam kon blijven voortleven en zich, met verschuiving en veralgemening van betekenis, over alle Gentenaars verbreiden. Het adj. *locht* dat aanvankelijk licht van gewicht en derhalve ook lenig beduidde, krijgt hier de betekenis van lichtzinnig, geestig, grappig. Het wordt dus overgedragen op het karakter van de Gentenaar die een bij uitstek doortrapt grappenmaker is.

Wanneer de Gentenaars naar hun « locht » karakter aldus genoemd worden, dan benaderen wij meteen ook een andere spotnaam uit de jongste tijd, nl. de Gentse LOLLEKENSHEREN.

Ook hier wist de afgeleide, meer algemene betekenis de oorspronkelijke te verdringen en zegevierde eens te meer juist géne interpretatie die een typische karaktertrek van de Gentenaars uitdrukte. Lichte Genteneirs en Gentse Lollekensheren behoren beide in hun afgeleide betekenis tot eenzelfde gebied. Zij zijn haast synoniem en spreken duidelijk voor de psychologie van de Gentenaar.

Bij geen enkel Gentenaar, schertsend Lollekensheer genoemd, zal ooit het vermoeden oprijzen dat men met deze spotnaam iets anders zou bedoeld hebben dan wat duidelijk voor de hand ligt en de Gentenaar ten voeten uit als een farceur tekent. En inderwaarheid, de Gentse Lollekensheren zijn ongelooflijk doortrapte grappenmakers wier lollenrepertorium onuitputtelijk rijk mag genoemd worden. Hun grappen, kluchten en fratsen tintelen van

spot en humor; zij doen zo echt Gents en volks aan dat er haast geen twijfel bestaat om deze als de meest karakteristieke van de recente Gentse spotnamen aan te halen.

En toch is deze betekenis van de naam Lollekensheren niet de eerste en enige. Het Gents Woordenboek van L. Lievevrouw-Coopman zegt in voce *lolle* en *lollen* dat het woord reeds bij het begin van de XVIIIe eeuw smokkelwaar en smokkelen betekent⁽³⁷⁾. Deze betekenis schijnt typisch Gents te zijn daar wij haar tevergeefs in het Groot Woordenboek zochten.

De lollekensheer is dus oorspronkelijk een smokkelaar, en wel bepaald een jeneversmokkelaar geweest. Het jeneversmokkelen was te Gent een vaak voorkomend gebruik. Het is ons immers uit de kriminele processen van de XVIIIe eeuw bekend hoe veelvuldig « *lollen van jenever* » binnen de stad werden gesmokkeld en hoe de « *lollendraaiers* » of smokkelaars aan de stadspoorten werden betrapt door de garde.

Deze oorspronkelijke betekenis heeft de plaats moeten ruimen voor een meer kenschetsende karaktertrek van de Gentenaars, in meer kluchtige zin, die hen houdt voor grappenmakers wier guitige streken en leuke « verhaolijnskes » of lollen zozeer het karakter van de gewone Gentenaar hebben bepaald, dat deze trek in de ogen van het volk als de meest typische voor alle Gentenaars kon gelden. Want dat is de Gentse lollekensheer : een « *pince-sans-rire* » die met het serieuste gezicht ter wereld u de kolossalste « *vijzen* » weet « *op te draaien* », die met u kan « *tzielke hêwen* » en allerlei pikanterieën weet op te dissen⁽³⁸⁾.

De spotnaam zoals wij hem nu verstaan tekent de Gentenaars op voortreffelijke wijze, en geen spotnaam, de Lichte Genteneirs te na gesproken, geeft zo treffend de huidige psychologie van de Gentenaar weer.

Tenslotte wordt de rij spotnamen afgesloten met de GENTSE GREPSCHIJTERS. Rond het einde van de XIXe eeuw (ca. 1880) werd deze niet vliende scheldnaam de Gentenaars heel dikwijls nageroepen bij wandelingen rond de stad, vooral langs St.-Denijs⁽³⁹⁾, waarop de vinnige Gentenaars even vlug de bal terugkaatsten :

(37) L. LIEVEVROUW-COOPMAN, Gents Woordenboek, blz. 801-802.

(38) L. DE VRIESE, *Onder de Dracke*, Gent, 1928, blz. 17.

(39) Stadsarchief Gent. Nota's A. Van Wervcke.

« Hadden de Gentenaars niet gescheten,
De boeren hadden geen eten ».

Een scheldnaam van dezelfde soort is Gentse UITSCHIJTERS⁽⁴⁰⁾
Ook deze levert het klinkend bewijs dat die van Gent niet «op de
tong gevallen zijn». *Gentse uitschijt* noemt men het gekscheren,
spotten of schimpen van een Gentenaar.

Na dit overzicht zal het voorzeker niemand ontgaan dat de
navorsing van onze kollektieve spotnamen een ongewoon licht
werpt op onze volkse beschavingsgeschiedenis. Niet alleen doen
zij ons een kostbaar materiaal aan de hand voor een psychologische
studie van ons volk, maar tevens leren zij ons dat spot- of schimp-
literatuur en volkskarakter elkaar de hand reiken. Zij dragen
rechtstreeks bij tot de kennis van onze volksaard.

Zo is het mogelijk de psychologie van de Gentenaar eeuwen
terug te rekonstrueren en eens het verband te leggen tussen zijn
gemoedsgesteltenis vroeger en nu. En daar is in feite weinig aan
veranderd!

Zouden wij ons een echte Gentenaar kunnen voorstellen zonder
enerzijds aan het Gentse muiersbloed te denken en de talloze
spotnamen aan dit element ontsproten, en anderzijds aan de jollig-
heid van de « Lochte », de gekke Lollekensheer?

Als wij deze twee elementen samen nemen, dan hebben wij
ongetwijfeld de « echte »!

H. VAN HESE

(40) F. DE POTTER, *Gent*, I, blz. 484.

Zanten

GEBEDEN OM BEVRIJD TE BLIJVEN VAN BOZE MACHTEN.

Toen we verleden jaar voor predikatie te Zonnegem verbleven, kwamen we in contact met de stoelkenszetter van de kerk, die ons met een naïeve voldoening haar wondere gebeden opzegde, die ze van haar oude moeder geleerd had en waaraan ze een zeer bijzondere macht toekende.

Het eerste deel was een soort morgengebed, om in de dag van alle boze machten bevrijd te mogen blijven, vooral bij wintertijd, als het nog volop geheimzinnig duister is en het werk in de stal begint :

« O Mariaken, gij zijt zo zoet,
Gij hebt gedregen het heilig Bloed,
Mariake wist alwaar ze ging,
Als zij in de heilige tempel ging ;
In den heiligen tempel kwam zij gegaan,
Daar zag zij den heiligen Jozef staan,
Zij pakte Sint Jozef bij de hand
En ging er mee naar een verre land ;
Te Bethlehem is God geboren,
Jeruzalem is uitverkoren,
Daar kreeg Hij een menigte wonden,
Zevenduizend zevenhonderd zeven en zeventig slagen,
Wie dit gebedeken lezen kan,
Zal Mariake zegenen, Vriend, mijne vriend,
Gij hebt gelezen Jezus'wonden,
God vergeeft U al uw zonden ».

Dan volgt er een gebed om bevrijd te blijven van alle ziekten, vooral van bloedbederf en vuile ziekten :

« 't Was op eenen Vrijdagnacht,
Dat onze zoete lieve Heer,
In bittere pijn en passie lag,
Hij is gevallen op zijne knieën
Hij heeft den hemel opengezien,
Al voor zijn bittere pijnen
Dat Hij voor ons heeft willen lijden ;
Lang zweette Hij water en bloed,
Het bloed is gevallen op aarde,
Er sproten bloemen uit,
De engelen kwamen uit den hemel te gare ;
Ze maten onze zoeten lieve Heer,
Hij werd in de handen der joden gebrocht
En de joden riepen meer en meer,
Wij zoeken Jezus van Nazareth
En Jezus sprak : « Ik ben het »
De joden verstonden en vielen achterover
Hij liet Zijn gratie over hen gaan,
Hij wenkte ze om weder op te staan,

En Jezus sprak :
Dat zijn harte brak
Van dorst en gaven Hem te drinken
Bitter gal en zuren azijn,
Het was Jezus nog een meerder pijn.
De maan en de zon waren verduisterd,
De doden zijn opgestaan,
Heel de wereld was met zonden belaan.
Die Jezus passie wil gedenken,
Hem zal Jezus bevrijding schenken ;
En Maria wil verblijden,
Leze een paternoster terzelvertijde ».

Eindelijk volgt het gebed voor aler slapen te gaan, om bevrijd te zijn tegen kwade dromen, heksen en spoken en de macht van de duivel :

« Ik leg mij neer als 't God belieft,
En keer me naar het heilig kruis,
Bewaar mij van dezen bangen nacht,
Dat er mij niets letten of breken mag,
Dat ik een goede biecht moge spreken,
Een goede biecht met een goed berouw,
Bid ik tot God en Onze lieve Vrouw ».

Wij hebben de bidster zelf haar gebed laten neerschrijven en geven het hier weer volgens de eigen tekst.

P. JANSSENS C.ss.R.

SINT-ALOYSIUSLIED te Sint-Maria-Oudenhove.

Tot vóór een dertigtal jaren kregen de leerlingen in de school te Sint-Maria-Oudenhove een bijzonder « vrijaf » ; op de feestdag van Sint-Aloysius — op 21 juni — mochten ze voor een ganse dag gaan wandelen. Moeder maakte hun knapzak klaar, (de jongens noemden hem « eetzak »), want de vrolijke tocht nam een hele dag in beslag. Tijdens de reis zong men volgend lied :

Sint-Aloysius van plezier,
Wij drinken wijn en bier,
Wijn en bier op enen dag,
Vivat Sint-Aloysiusdag !

Kent iemand andere dergelijke liederen ter ere van Sint Aloysius ? Alle gegevens worden in dank aanvaard Godveerdegemstraat, 15, Zottegem.

R. v. d. L.